

Dr. sc. Vilma Pezelj, viši asistent
Pravnog fakulteta u Splitu

NAZNAKE PRAVNOG POLOŽAJA ŽENE U SREDNJOVJEKOVNOM ZADRU

UDK: 342.7 - 055.2 (497.5) (091)

Primljeno: 10. 10. 2006.

Pregledni rad

Autorica obrađuje neka pitanja pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru ukazujući na odgovarajuća rješenja drugih dalmatinskih pravnih sustava. U uvodnom dijelu navode se vrela zadarskog srednjovjekovnog prava.

U središnjem dijelu rada obrađena su pitanja pravnog položaja žene u statusnom, obiteljskom (s bračnim), imovinskom i procesnom pravu.

U reguliranju pravnog položaja žene u Zadarskom, kao i u ostalim statutima na hrvatskoj obali Jadrana, uz postojanje izvornih rješenja zamjetna je sličnost s drugim pravnim sustavima, posebno mletačkim, slavenskim, rimsko-bizantskim, langobardskim i drugim.

Ključne riječi: pravni položaj žene, Zadarski statut, XIV. st., dalmatinsko statutarno pravo.

1.

Položaj žene u nekom društvu može se uzeti kao pokazatelj stupnja njegova razvoja, te je stoga zanimljivo razmotriti njen položaj u različitim društvima i civilizacijama.¹ Za sva primitivna društva je karakteristično zapostavljanje žene.²

U rimskom je pravu tijekom njegova razvoja prisutan progresivni razvoj pravnog položaja žene na svim područjima osim u politici i upravljanju državom. Karakteristična struktura rimske obitelji imala je dalekosežne posljedice na položaj žene u rimskom pravu. Za poboljšanje njena pravnog položaja značajan je doprinos Justinijana (prozvanog *legislator uxorius*).³ Daljnjem poboljšanju položaja žene pridonijelo je kršćanstvo.⁴

Germanska plemena koja su se nastanila na područje nekadašnjeg Zapadnog Rimskog Carstva donijela su sobom različite pravne sustave. Obzirom na prava i obveze žena njihova su plemenska prava raznolika, ovisno o vremenu i mjestu

---

¹ Power, E., *Medieval Women*, Cambridge, 1978., str. 9.

² Besta, E., *Le persone nella storia del diritto italiano*, Padova 1931., str. 31.; Leicht, P. S., *Storia del diritto italiano, Diritto privato, Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano, 1960., str. 95.

³ Kaser, M., *Das Römische Privatrecht, II*, München, 1975., str. 108.

⁴ Kaser, M., *nav. dj.*, str. 110.

nastanka kao i o stupnju rimskog, odnosno kršćanskog utjecaja.⁵ Iako su sva ta prava bila ujednačena glede ograničavanja pravne i poslovne sposobnosti žena, najšira su prava imale žene u vizigotskoj državi⁶ a najuža u langobardskoj. Langobardsko je pravo bilo najkonzervativnije među germanskim pravima. Glede pravnog položaja žene temeljna je razlika u odnosu na rimsko pravo u instituciji tutorstva nad ženom, što najjasnije iskazuje cap. 204. Rotarijevog edikta.⁷ Zajedništvo života poslije razdoblja osvajanja nosilo je različite modifikacije pravila po kojima su živjele žene u langobardskoj državi. Iako su prava raznih etničkih skupina na području nekadašnjeg Zapadnog Rimskog Carstva pala u zaborav u postkarolinškom periodu, njihova pravna načela zadržala su se kao odrednice reguliranja pravnog položaja žene sve do 13. st.

Pravni položaj žene po odredbama srednjovjekovnog statutarnog prava bio je lošiji od položaja muškarca premda je svaki statut imao drugačiju regulativu.

2.

Zadarski statut iz 1305. temeljno je vrelo zadarskog srednjovjekovnog prava.⁸ Sam osvrt na statutarne odredbe nije dovoljan u oslikavanju tako kompleksnog pitanja kakav je pravni položaj žene.⁹ Stoga je nužno naša saznanja upotpuniti pregledom notarskih spisa koji su nam za zadarsku srednjovjekovnu komunu dostupni u značajnom opsegu.¹⁰ U njima se spominju pravni običaji sa šireg

⁵ **Ketsch, P. – Kuhn, A.**, Frauen im Mittelalter, Band 2, Düsseldorf, 1984., str. 146.

⁶ Žene u Vizigota su samostalno upravljale svojom imovinom i nastupale pred sudskim organima. Mogle su svjedočiti sa navršениh 14 godina, sa 20 su samostalno odlučivale o sklapanju braka. Imale su pravo biti staratelji svojoj djeci. Njihova je specifičnost i jednako nasljedno pravo muških i ženskih nasljednika.

Lex Romana Visigothorum preuzeo je uglavnom neizmijenjeno rimsko pravo *Codex Theodosianus* i njegovih novela. On je svjedočanstvo vitalnosti rimskog prava i u razdoblju posvemašnje barbarizacije i vrlo je sličan rimskom pravu. Ne poznaju starateljstvo nad ženama i u mnogim pitanjima slijede rimske modele.

Guerra Medici, M. T., I diritti delle donne nella società altomedievale, Napoli, 1986., str. 116.; **Arjava, A.**, Women and Law in Late Antiquity, Oxford, 1996., str. 159.; **Dubby, G. – Perrot, M.**, A History of Women in the West, Harvard, 1994., str. 174.; **Ennen, E.**, The Medieval Woman, Oxford, 1984., str. 29.; **King, P. D.**, Law and Society in the Visigothic Kingdom, Cambridge, 1972., str. 75.

⁷ **Leicht, P. S.**, Storia del diritto italiano, Diritto privato. Parte prima, diritto delle persone e di famiglia, Milano, 1960., str. 96.

Cap. 204. Rotarijevog edikta preveo **Margetić, L.** Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, Zagreb, 1996., str. 180.

⁸ Temeljnu studiju o Zadarskom statutu s pravno-povijesnog motrišta izradio je Ivan Beuc 1954. godine, a prijevod statuta na hrvatski jezik objavili su 1997. g. Josip Kolanović i Mate Križman.

Usp. **Beuc, I.**, Statut zadarske komune iz 1305. godine, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, Rijeka, 1954.; **Kolanović, J. – Križman, M.**, Zadarski statut sa svim reformacijama, odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563., Zadar, 1997. (dalje: Zadarski statut)

⁹ **Power, E.**, nav. dj., str. 19.

¹⁰ U ovom radu koristili smo sljedeće zbirke notarskih isprava:

Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279.-1308., prepisao i indeks sastavio **Zjačić, M.**, Zadar, 1959. (dalje SZB I); Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis, Nikole pok. Ivana, Gerarda iz Padove, 1296.-1337., prepisali i indekse sastavili **Zjačić M. i Stipišić, J.**, Zadar, 1969. (dalje SZB II); Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze, 1349.-1350., prepisao i indeks

prostora Dalmacije ili vezani isključivo za Zadar.¹¹ Za pretpostaviti je da se i prije donošenja statuta pravni život odvijao prema normama običajnog prava.¹²

Značajan je pravni izvor kanonsko pravo katoličke crkve.¹³ Kanonska pravila bračnog i obiteljskog života prilagođena potrebama komunalnih društava prihvaćena su u 13. i 14. st.¹⁴

3. STATUSNO PRAVO

Pravnu sposobnost imali su svi pripadnici zadarske jurisdikcije bez obzira na spol, dob ili društveni stalež iako je njen opseg kod nekih kategorija stanovništva bio umanjen (djeca pod očinskom vlašću, sluge, kmetovi, pučani, redovnici). Opseg djelatne sposobnosti po Zadarskom statutu je ovisio o dobi, spolu i zdravlju. Statutarni propisi ne poznaju jedinstveni pojam punoljetnosti.¹⁵ Zadarski je statut

sastavio **Stipišić**, J., Zadar, 1977. (dalje SZB III); Andrija pok. Petra iz Cantua, bilježnički zapisi 1353.-1354., sv. I., prepisao **Leljak**, R., s izvornikom savnio **Kolanović**, J., Zadar, 2001. (dalje SZB IV); Andrija pok. Petra iz Cantua, bilježnički zapisi 1355.-1356., sv. II., prepisao **Leljak**, R., s izvornikom savnio **Kolanović**, J., Zadar, 2003. (dalje SZB V);

Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. I – XVIII (dalje CD);

Codex diplomaticus, Supplementa, vol. I-II, Zagreb, 1998. (dalje CD Suppl.);

Jelić, L., Zadarski bilježnički arhiv, Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva, knj. I-III, 1899.-1901. (dalje ZBA);

Stipišić, J., Inventar dobara Mihovila suknaara pokojnog Petra iz godine 1385., Zadar 2000. (dalje Inventar).

Svi navedeni izvori bit će označeni na način da prvi broj označava broj isprave, a drugi broj stranicu navedenog izdanja.

¹¹ Običaj ili *consuetudo* kako kažu zadarski izvori, postupno prelazi u *statuta, reformationes, ordinationes* ili *leges*, kako se nazivaju pravna pravila pismeno uobličena u Zadarski statut.

(...*secundum consuetudinem Dalmacie*... SZB III 5/6; ...*secundum consuetudines civitatis Jadre*... SZB III 13/10) **Beuc**, I., nav. dj., str. 541. Prvo svjedočanstvo o recepciji običajnog prava u neki naš statut ostavio je Toma Arhidakon. Usp. **Matijević Sokol**, M., Toma Arhidakon i njegovo djelo, Jastrebarsko, 2002., str. 326. Vidi i **Margetić**, L., Hrvatski pravni običaji, Arhivski vjesnik, god. 37 (1994.), str. 147.-159.; **Kolanović**, J., Hrvatsko običajno pravo, Arhivski vjesnik, god. 36 (1993.), str. 85.-98.

¹² Prva do danas sačuvana originalna isprava sa zadarskog područja je sudska presuda kojom zadarski sud dosuđuje samostanu opatica sv. Marije u Zadru, zastupanom po predstojnici Rossani, zemljište u Petrčanima kraj crkve sv. Vigilija. CD II 133/136.

Za područje Šibenika značajna je isprava iz 1292. iz koje proizlazi da ženski nasljednici imaju pravo na nasljedstvo iako 32 god. prije njena sastavljanja nisu imale to pravo.

J. Barbarić – **J. Kolanović**, *Diplomatarium Sibenicense*, Šibenik, 1986., br. 72., str. 150.-155.; CD Suppl., II., 125/204.

Splitska isprava iz 1174. o zabrani svjedočenja ženama smatra se “klicom” budućeg statuta, (CD II 135/138; CD Suppl. II, 145/233), dok je tzv. rapski “protostatut” iz 1234. po Margetiću je najstarija poznata opsežna dalmatinska isprava s normama općeg karaktera.

Margetić, L. – **Strčić**, P., Statut rapske komune iz 14. stoljeća, Rab-Rijeka, 2004., str. 56.-68. (dalje: Rapski statut)

¹³ **Gross**, K. – **Schüller**, H. - **Novak**, M., Udžbenik crkvenoga prava katoličke crkve, Zagreb, 1930.

¹⁴ U ispravama o ugovaranju miraza ili sklapanju braka vrlo često nalazimo na termine “...*secundum mandata sancte Romane ecclesie*...” ili “...*secundum precepta sancte Romane ecclesie*...” koji izražavaju pristanak sudionika da zaključe brak u skladu s propisima rimske crkve. Npr. SZB III 5/6, 13/10.

¹⁵ Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 579.-580.; **Cvitanić**, A., Statut grada Splita, Split, 1998., str. 148.-150. (dalje: Splitski statut); **Radić**, Ž., Imovinsko pravo po Statutu grada Trogira iz 1322., doktorska disertacija, Split, 2002., str. 16.-19.; **Besta**, E., Il diritto e le leggi civili di Venezia fino al dogado di E. Dandolo, str. 72.-73.; **Roberti**, M., Svolgimento storico del diritto privato in Italia, Padova, 1935., vol. I, str. 142-143.

odredio dob od 15 godina za stjecanje punoljetnosti, te je time, protivno kanonskim odredbama koje su određivale dob od 12 odnosno 14 godina za stjecanje punoljetnosti podigao tu granicu. Muškarce koji nisu navršili 14 godina, a žene 12 godina starosti Zadarski statut naziva *infantes*. Muškarci u dobi između navršene 14. i 20. godine, a žene između 12. i 20. godine starosti nazivaju se *minores*. *Minores* pod očevom vlašću ne mogu sklapati teretne ugovore bez dozvole oca ili majke.¹⁶ Odredbe Zadarskog statuta dopuštaju oporučivanje s navršenih 15 godina, a tek sa 20 godina sinu se dozvoljava poslovanje bez očeva pristanka. Kći koju roditelji ne udaju do 20. godine stiče pravo tražiti pomoć rođaka i općine.¹⁷

U Zadru je, kao i u drugim komunama, položaj žene bio uvjetovan staleškom pripadnošću i ulogom u obitelji.

Restrikcije poslovne sposobnosti odnose se uglavnom na udatu ženu, dok su restrikcije kod odraslih neudatih žena odnosno udovica mnogo manje izražene.¹⁸ Udata žena je ograničeno poslovno sposobna što je posljedica utjecaja langobardskog prava, kako je to argumentirano dokazao akademik Margetić.¹⁹ Osobito je to vidljivo u 14. st. kada se zahtijeva sudjelovanje općinskih vlasti kod aktivnosti žene u pravnim poslovima.²⁰ Udovica je u Zadarskom statutu, kao i u većini ostalih, imala relativno povoljan položaj na koji su utjecale mnogobrojne okolnosti od kojih su najvažnije postojanje djece iz braka s preminulim.²¹ Poslije muževe smrti žena je imala pravo ostati u kući, a nasljednici su joj bili dužni dozvoliti da se nadalje služi bračnim krevetom i uzdržavati je prema njenom društvenom položaju.²² Ako udovica nema djece, a preminuli nije ostavio oporuku udovica je bila u vrlo nepovoljnoj situaciji. Tada su rođaci mogli otpremiti udovicu vrativši joj miraz, uzmirazje i 10 % muževe ostavine, ali ne preko 200 libara.²³ Iste su odredbe vrijedile i za udovca. Udovice svih društvenih

¹⁶ Zadarski statut II, 94.

¹⁷ Zadarski statut III, 92.

¹⁸ Za talijanske statute usp. **Roberti**, M., nav. dj., str. 136.

¹⁹ **Margetić**, L., Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, Zagreb, 1996., str. 180.

²⁰ Zadarski statut, II, 96.

Slično su propisivali i statuti Splita III, 72; Šibenika IV, 26 (**Herkov**, Z., Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika, Šibenik, 1982. – dalje: Šibenski statut); Paga IV, 18 (Statuta communitatis Pagi, Venetiis 1637. – dalje: Paški statut); Trogira III, 23 (**Berket**, M.-**Cvitanić**, A.-**Gligo**, V., Statut grada Trogira, Split, 1988. – dalje: Trogirski statut).

Vidi: SZB V 172/261, 231/361, 234/365, 248/388, 283/445.

²¹ Zadarski statut III, 141 = Šibenski statut V, 41 = Paški statut V, 5, 34.

Margetić, L., nav. dj., str. 173., 182. (u fusnoti 47 pogrešno je navedena odredba Zadarskog statuta III, 41 umjesto III, 141 kako je ispravno).

²² Udovica Lucia Blanca izjavljuje da je svake godine od oporučnog izvršitelja svoga pok. supruga Mihovila suknara primala 40 dukata. Inventar 90/262. Oni također sklapaju i ugovor po kojem će Lucia Blanca sve dok bude poštivala udovištvo primati 40 dukata. Inventar 113/265.

Navedeni je primjer u skladu sa statutarnom odredbom III, 141 po kojoj udovica koja želi ustrajati u udovištvu ima pravo na dolično uzdržavanje primjereno "zalihi i mogućnosti dobara iz baštine pokojnoga muža te doličnosti i časti prije rečene udovice...".

²³ Zadarski statut III, 141. Radi se o visini muževe imovine što je povoljnije za ženu u odnosu na pravne sustave (rimski, bizantski, mletački) u kojima je udovica dobivala dio ovisan o visini miraza tj. bogatstvu njena oca. Margetić drži da se tom odredbom Zadarski statut približava idejama bračne zajednice dobara. Usp. **Margetić**, L., nav. dj., str. 178.

slojeva aktivno su sudjelovale u privrednom životu na što ćemo se osvrnuti naprijed u poglavlju o obveznom pravu.

U kategoriji neudatih žena povoljniji su položaj uživale emancipirane kćeri koje su živjele izvan očeve, odnosno majčine kuće, tj. osamostaljene od oca na način da je osamostaljenje bilo razvidno iz knjige pohranjene kod skrbnika zadarske općine.²⁴ Neudate žene rjeđe su sudjelovale u privrednom životu, osobito one iz viših staleža. One se najčešće javljaju kod diobe imovine iza umrlih roditelja, te kod različitih oblika disponiranja tom imovinom (npr. prodaje, zalaganja, davanja u zakup²⁵ itd). Mogli bismo izdvojiti sestre Stošiju i Luciju, kćeri pok. Mihe Zigaja iz Zadra koje susrećemo u nizu dokumenata kod različitih pravnih poslova, najčešće u ulozi zakupodavateljica zemlje,²⁶ vinograda²⁷ i solana,²⁸ te u poslovima kupoprodaje²⁹ i zajma.³⁰

Valja spomenuti posebnu kategoriju žena – redovnica među kojima bismo mogli razlikovati pripadnice tzv. drugog i trećeg reda. Trećim se redom (*ordo tertius*) naziva udruženje laika, za razliku od muškog reda (*ordo primus*) i njegova ženskog ogranka (*ordo secundus*).³¹

Redovnice tzv. drugog reda živjele su unutar samostanskih zidina, koje su ponekad bile pretijesne da prime sve djevojke.³² U notarskim se spisima javljaju najčešće u ime samostana.³³ Redovnice tzv. trećeg reda (*menorica seu pizochara*) nisu položile redovničke zavjete i mogle su živjeti izvan samostana.³⁴ Kao ni

---

U Zadarskom zaleđu od Nina do Knina, po odredbama Novigradskog zbornika udovica je imala stvarno pravo na dio muževe ostavštine. U užoj je Hrvatskoj oporuka bila mnogo manje zastupljena nego u dalmatinskim gradovima. Udovica je imala pravo na uzdržavanje, ali nije bila pod skrbništvom. Obitelj pod određenom vlašću udovice ostajala je samostalna gospodarska cjelina. Udovica je upravljala obiteljskom imovinom sve dok barem jedno dijete nije navršilo 18 godina. Kćeri su imale stvarno pravo (ne puno vlasništvo) na njihovom dijelu očevine.

Margetić, L., nav. dj., str. 267.; **Ančić, M.**, Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zakonika, Povijesni prilozi, 25., 2003., str. 143.

²⁴ Zadarski statut II, 20.

²⁵ SZB IV 66/115, SZB V 243/380.

²⁶ SZB IV 51/91, 308/478, 94/156.

²⁷ SZB IV 308/478.

²⁸ SZB IV 94/156.

²⁹ SZB V 17/36.

³⁰ SZB V 18/40.

³¹ Tako je npr. franjevački red službeno osnovan 1221., a već 1251. u Zadru je zabilježena pojava pripadnika tzv. trećega reda.

Zadarski statut naziva pripadnice tzv. trećeg reda terminom *pizochara seu menorica* (III, 14, 19, 114, 133). Isti termin upotrebljavaju Šibenski (V, 35) te Paški statut (V, 31).

Usp. *Lexicon latinitatis* medii aevi Iugoslaviae, Zagreb, 1969.-1978. (dalje: **Lexicon latinitatis**) V, 859. s. v. *pizzochara, pizochara, pizocara*, f. – trećorednica, žena koja živi u samostanu i nosi opatičko ruho ali nije svećanim zavjetom vezana na redovnički život.

Dubrovački statut naziva ih pokornice (*bičocha* IV, 65), a spominje ih i Kotorski statut (cap. 212, 213).

³² Zadarski statut III, 14, 15, 18.

U Zadru je bilo nekoliko ženskih samostana: benediktinski samostani sv. Krševana i sv. Marije, sv. Nikole, sv. Katarine, sv. Dimitrija i sv. Tome, te sv. Platona.

Vidi: **Klaić, N.- Petricioli, I.**, Zadar u srednjem vijeku do 1409., Zadar, 1976.

³³ CD II 233/249; CD IV 5/5, 6/6, 6/7, 31/35, 317/355; SZB I 239,240/209; SZB V 127/191, 143/217, 211/323, 212/325, 213/327, 214/329.

³⁴ Zadarski statut III, 14, 19, 114, 133.

samostanima ni ostalim redovnicima, nije im se smjelo prodavati niti oporučivati nekretnine. U odnosu na ostale ženske osobe, mogle su oporučiti ne navršivši 15 godina, a kod diobe roditeljske imovine nisu mogle dobiti više nego bi im pripalo da se nisu zaredile.³⁵ Nekretnine osobe koja je stupila u samostan, a prije polaganja zavjeta nije sastavila oporuku prelazile su u vlasništvo nasljednika i bližih srodnika koji bi je i inače naslijedili da nema oporuke, dok su pokretne prelazile u vlasništvo samostana.

Žene su bile članice vjerskih bratovština (npr. Gospe od Ružarija, sv. Jakova, Duša čistilišta, Gospe od Karmena itd.) dok u zanatlijskim nema spomena o ženskom članstvu.³⁶ Značajno je napomenuti da se prve bratovštine kod nas spominju upravo u Zadru 1056. Neke su bratovštine imale isključivo žensko članstvo (npr. časnih sestara benediktinki u 14. st. i Srca Marijina u 19. st.).³⁷

Zadarski statut izrijekom ne spominje tzv. prilježnice (*amica, amasia*) poput nekih drugih statuta (npr. Splitskog,³⁸ Dubrovačkog³⁹), no notarski nam spisi ukazuju na njihovo postojanje.⁴⁰

U statutarnim se odredbama i u notarskim spisima na više mjesta spominju *servi* i *ancillae*.⁴¹ Iz velikog broja notarskih spisa⁴² posvećenih ovoj kategoriji stanovništva proizlazi da su oni mogli posjedovati i stjecati imovinu, zasnivati obitelj, obvezivati se, nastupati na sudu u vlastitim stvarima i sl., iako su doživotno i nasljedno bili podređeni svom gospodaru.⁴³

³⁵ Dobra de Georgiis, redovnica samostana sv. Nikole, predaje Tomazini kćeri Mateja de Georgiis sva dobra koja joj je ostavila njena majka Priba. CD XVI 276/349.

³⁶ Pod imenom bratovštine (lat. *confraternitas, fraternitas, schola*) podrazumijeva se društveno i religiozno udruživanje svjetovnjaka (laika) na staleškoj osnovi.

Benjovskiy, I., Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, *Croatica Christiana Periodica*, br. 41, god. XXII, Zagreb, 1998., str. 137.-160.; **Čoralić, L.**, Izvori i literatura o bratovštinama u Dalmaciji od srednjeg vijeka do pada Mletačke Republike, CCP, 27, god. XV, Zagreb, 1991., str. 88.-96.

³⁷ **Cvitanović, V.**, Bratovštine grada Zadra, Zbornik Zadar, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964., str. 457.; **Raukar, T.** - **Petricioli, I.** - **Švelec, F.** - **Peričić, Š.**, Zadar pod mletačkom upravom 1409.-1797., Zadar, 1987., str. 109.-112.

³⁸ Splitski statut IV, 38, 42, Ref. XIV.

³⁹ Dubrovački statut IV, 72.

Križman, M., - **Kolanović, J.**, Statut grada Dubrovnika 1272., Dubrovnik 1990.

Šoljić, A., - **Šundrica, Z.**, - **Veselić, I.**, Statut grada Dubrovnika, Dubrovnik 2002.; (dalje: Dubrovački statut)

⁴⁰ 1299. Franciscus, notar i subđakon ostavlja testamentom Ljubi, svojoj konkubini polovicu prodajne cijene koja se dobije od prodaje vinograda. SZB II 35/19.

1300. Prode i Andrija de Mergija daju Jurki, prilježnici njihova strica Vita vinograd u Bibanu. CD VII 329/373.

⁴¹ Zadarski statut III, 5, 21, 131.

⁴² SZB V 127/191, 238/373. CD XIII 301/413-414.

⁴³ Beuc smatra da se ne radi o servima u klasičnom smislu nego o osobama u najamnom odnosu prema drugoj osobi (*locatio conductio operarum*) u kojem slobodna osoba daje svoju radnu snagu drugoj osobi uz ugovorenu naknadu. Budak smatra nepotrebnim prevoditi te termine.

Beuc, I., nav. dj., str. 563.; **Budak, N.**, Struktura i uloga obitelji serva i famula u komunalnim društvima na istočnom Jadranu, Starohrvatska prosvjeta 14 (1984.) I, isti, Pravni položaj serva i famula u komunalnim društvima na istočnom Jadranu, Radovi 19 (1986.).

4. OBITELJSKO PRAVO

Materiju obiteljskog prava Zadarski statut regulira vrlo temeljito te u tom smislu možemo jedino za Dubrovački statut ustvrditi da potpunije regulira navedeno područje.⁴⁴

Odnose roditelja i djece u Zadru, kao i u drugim dalmatinskim gradovima karakterizira naglašena očinska vlast.⁴⁵ Iako nije bila neograničena kao rimska "*patria potestas*", osobito u svoje prvo vrijeme, ipak je bila znatna.⁴⁶

Govoreći o vlasti roditelja nad djecom Zadarski statut u određenim slučajevima naglašava da su djeca pod očevom i majčinom vlašću,⁴⁷ odnosno pod majčinom zaštitom i obranom tj. "*protectio, dominium seu defensio materna*" poslije očeve smrti.⁴⁸ U slučaju očeve smrti majka je obnašala dužnost staratelja nedorasloj djeci⁴⁹ do zaključenja eventualnog drugog braka.⁵⁰ Majka

⁴⁴ Po Beucovu mišljenju Zadarska obitelj počiva na kognatskim temeljima dok su agnatski zaostaci prisutni u normi po kojoj emancipiranu služinčad bez descendenata, umrlu *ab intestato*, nasljeđuju oni koji su ih oslobodili. Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 585.

Janeković smatra da je srednjovjekovna obitelj počivala na načelima agnatskog, patrilinarnog sustava te da je temeljna njena zadaća bila osigurati prenošenje nasljednih dobara u ruke muških potomaka. **Janeković-Römer**, Z., Rod i grad, Dubrovačka obitelj od XIII. do XV. st., Dubrovnik, 1994., str. 53.; **Ennen**, E., nav. dj., str. 231.

Nikolić smatra da je još u jedanaestom stoljeću kognatski model europske obitelji, koji je organiziran na bilateralnim vezama (naglašavajući značaj obje linije srodstva, po majci i po ocu) postupno mijenjan agnatskim modelom koji se usredotočuje na očinsku liniju porijekla.

Nikolić, Z., Rođaci i bližnji, Dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku, Zagreb, 2003., str. 33. (pozivom na Herlihy, D., *Medieval Households*, Cambridge: Harvard University Press, 1985., str. 82.-83.; Herlihy D.- Klapisch-Zuber, C., *Tuscans and Their Families: A Study of the Florentine Catasto of 1427*, New Haven i London: Yale University Press, 1983., str. 342.-344.)

⁴⁵ **Beuc**, I., nav. dj., str. 596.

Ovo pitanje najtemeljitije regulira Rapski statut. Vidi: **Margetić**, L. - **Strčić**, P., nav. dj., str. 43.-45. Za Split vidi **Cvitančić**, A., Statut grada Splita, Split, 1998., str. 148., a za Kotor **Šindik**, I., Komunalno uređenje Kotora od druge polovine XII. do početka XV. stoljeća, Beograd, 1950., str. 131.-133.

⁴⁶ **Besta**, E., *La famiglia nella storia del diritto italiano*, Milano, 1962., str. 40.; **Arjava**, A., *Women and Law in late antiquity*, Oxford, 1996., str. 51.; **King**, P. D., *Law and Society in the Visigothic kingdom*, Cambridge, 1972., str. 243.

⁴⁷ Zadarski statut II, 94, R 70. Usp. Šibenski statut, Ref. CCXLI iz 1438.

U rimskom pravu majka nema vlast nad svojom djecom; materna potestas nije priznata ni u zapadnogotsko-rimskom pravu, zbog čega ona ne može ni usvajati.

Usp. **Johlen**, M., *Die vermögensrechtliche Stellung der weströmischen Frau in der Spätantike*, Berlin, 1998., str. 24.; **Arjava**, A., nav. dj., str. 32.; **King**, P. D., nav. dj., str. 230.

⁴⁸ Zadarski statut III, 20, 91.

⁴⁹ Zadarski statut II, 26, 32. Staratelj (*tutor*) se određuje maloljetnoj muškoj osobi do 14 godina, a ženskoj do 12 godina koje nemaju oca ili zakonskoga zaštitnika.

Zadarski statut II, 27-29. Skrbnik (*curator*) se određuje osobi preko 14 godina (ženskoj osobi preko 12) ili onoj kojoj je zbog duševne bolesti oduzeto pravo samostalnog upravljanja vlastitom imovinom. Temeljitiije o ustanovi skrbništva po Zadarskom i ostalim statutima vidi: **Margetić**, L., nav. dj., str. 198.-200.; **Beuc**, I., nav. dj., str. 601.-603. Usp. Šibenski statut V, 56-60., Paški statut II, 27-31.

Neki statuti ne razlikuju tutora od kuratora, npr. Rapski statut II, 3.; Korčulanski statut (B) 74 (**Cvitančić**, A., Statut grada i otoka Korčule, Korčula 2002. – dalje: Korčulanski statut).

⁵⁰ Po odredbama Zadarskog statuta (III, 142) udova sklapanjem novog braka *ipso facto* gubi tu dužnost. Općenito, od 6. st. na području cijelog mediteranskog prostora udovice su mogle biti starateljke vlastite djece ako su to željele i nisu se ponovno udavale. U rimsko pravo ova je dozvola uvedena 390. god. vjerojatno uskoro nakon što je starateljstvo majki općenito bilo prihvaćeno.

Za područja koja su nastanjivali Germani o tom pitanju nema pouzdanih izvora osim za Vizigote i Burgunde. Odsustvo iz ostalih germanskih zakonika ukazuje da je to bilo dobro ukorijenjeno u običajnom pravu.

Vidi **Arjava**, A., nav. dj., str. 94., 174.

siročadi, odnosno maćeha nije smjela biti uznemirivana zbog sinova, odnosno pastoraka dok su bili pod starateljstvom.⁵¹

Ako izuzmemo dužnost oca da se pobrine za miraz svojih kćeri, statutarno pravo Zadarskog statuta ne poznaje dužnosti *pater familiasa* nego samo prava. Iz odredbi Statuta proizlaze prava *pater familiasa* da umjereno kažnjava svoju djecu koja ga ne slušaju pazeći pri tome da ih ne onesposobi jer bi tada bio kažnjen prema diskrecionoj ocjeni suda,⁵² da razbaštini sina ili kćer zbog nepoštivanja njihove volje prilikom sklapanja braka⁵³ ili pak zbog nanošenja povrede roditeljima.⁵⁴

Osnovna je pak dužnost djece bila da se pokoravaju volji svoga oca. U to doba ne može se govoriti o nekoj osobitoj pravnoj zaštiti maloljetnika, posebno onih pod očinskom vlašću, jer je gotovo uvijek mjerodavan interes oca. Očinska se vlast očitovala i na imovini djeteta.⁵⁵

Očinska vlast prestajala je smrću oca i emancipacijom, odnosno udajom kćeri. Temeljem akta emancipacije sin ili kći bili su oslobođeni od očinske vlasti.⁵⁶ Emancipacija se davala sinu prilikom sklapanja braka i odvajanja sina iz očeve kuće, a kćeri prilikom sklapanja braka.

⁵¹ Zadarski statut II, 21.

⁵² Zadarski statut V, 13.

⁵³ Zadarski statut III, 116, 117.

⁵⁴ Zadarski statut III, 138

⁵⁵ Zadarski statut II, 20; Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 601. Podređenost djeteta u očevoj vlasti vidljiva je osobito iz statuta koji potječu iz starog nesačuvanog Zadarskog statuta kao što su Šibenski (II, 50, Ref. 6) te Paški statut (II, 22). Usp. Trogirski statut III, 18; Rapski statut II, 18.

Vidi: **Margetić**, L., nav. dj., str. 239., 241; **Beuc**, I., nav. dj., str. 598.; **Janeković-Römer**, Z., nav. dj., str. 97.

⁵⁶ Po odredbama Zadarskog statuta za emancipaciju je bio potreban upis u javne knjige pohranjene kod skrbnika Zadarske općine ili ženidba s odvojenim životom u drugoj kući.

Zadarski statut (II, 20) propisuje da ugovor sina osamostaljena, odnosno nastanjena izvan očinske ili materinske kuće ne tereti oca ili majku, osim u određenim slučajevima. Majka i majčinska dobra moći će biti opterećena kad po očevoj smrti majka na statutom propisani način postavi sinove za trgovce, odnosno dopusti im sklapati obveze. Majka će biti opterećena samo u onoj količini za koju je i u kojoj je htjela da rečeni sinovi budu trgovci, odnosno samo za onaj ugovor za koji je dotična mati dala dopuštenje i pristanak.

U notarskim spisima nalazimo brojne primjere emancipacije.

- 1265. u Zadru Matej, sin Ivana Cavatija i Mateoda, njegova supruga, oslobađaju svoga sina Tomazija očinske i majčinske vlasti i omogućuju mu samostalno vođenje vlastitih poslova.

CD Suppl. 220/281.

- Draga, udovica Budoja zvanog Krešić iz Slavonije izjavljuje da je njen sin Juraj emancipiran.

Inventar 139/268

- Juraj Budojev, zvan Krešić iz Slavonije, stanovnik Zadra, emancipiran od svoje majke Drage, izjavljuje da je od Mihovila suknara pok. Drasila iz Zadra, koji je isplatu izvršio u ime Nikole Ivana Lupicina iz Firence, nekoć stanovnika zadarskog, a potom stanovnika Venecije, primio 100 dukata i 100 libara malih dinara za miraz Zuvice, kćerke pok. Nikole, koja još nije postala ženom rečenog Jurja. Inventar 138/268.

- 1328. Dobrica udova Viteše Dobrogostića oslobađa sinove Stojana i Nikolu materinje vlasti "emancipavit a sua materna potestate". CD IX 337/408.

- 1356. Rada, žena pok. Dragoša iz Bibinja, posjeda samostana (benediktinki) sv. Marije u Zadru, te godine stanovnica Zadra, otpušta iz svoje roditeljske vlasti trojicu svojih zakonitih sinova, Cvitka, Jurja i Petra, stanovnike Zadra. SZB V 222/347.

5. BRAČNO PRAVO

5. 1. Osobno bračno pravo

Osobno bračno pravo kao i ostali naši statuti Zadarski statut regulira vrlo oskudno. Razlozi tome leže u činjenici što je temelje osobnog bračnog prava reguliralo crkveno pravo. Kanonski su, naime, propisi o braku relativno malobrojni, a najčešće se odnose na bračne pretpostavke te naglašavaju pravnu neraskidivost braka. Izrazi iz samog statuta i iz notarskih spisa *matrimonium contractum* ili *matrimonium contrahendum* te *contrahere* potvrđuju važnost principa Gracijanovog dekreta iz 12. st. po kojem je brak bio priznat kao konsenzualni kontrakt zasnovan na načelu *consensus facit nuptias*.⁵⁷

O pretpostavkama za sklapanje braka po odredbama Zadarskog statuta možemo saznati samo posredno. Odredba 102 druge knjige propisuje da je muškarac mogao sklopiti brak sa 15 god.⁵⁸ Istu dob Statut predviđa i za valjano oporučivanje, dok se za vođenje ostalih poslova bez očeva pristanka traži dob od 20 godina. Ista dob potrebna je kćerki koju roditelji do tada ne udaju, ako želi tražiti pomoć rođaka i općine.⁵⁹ Općenito možemo reći da su djeca obaju spolova imala veću slobodu ponašanja što su bila starija.

Očev pristanak nije bio preduvjet valjanosti braka, već se smatrao uvjetom prava descendenata (posebno kćeri) na njegovu imovinu nakon smrti. Naime, dok su mladići najčešće osobno ugovarali brak s očevima djevojaka, te se u bilježničkim spisima i ne spominju imena njihovih očeva, kod djevojaka to nije tako jer se u njihovo ime najčešće javlja otac ili drugi bliži srodnik.⁶⁰

---

⁵⁷ Brakovi su bili nerazrješivi sve do Tridentinskog koncila 1563. koji dozvoljava rastavu od stola i postelje (*separatio quoad thorum et mensam*) koji prekida bračnu zajednicu, ali ne i postojanje braka. Tada je propisana i jedinstvena forma vjenčanja pri čemu se zahtijevalo obvezno sklapanje braka u crkvi uz nazočnost svećenika.

Cfr. **Gross, K.** – **Schüller, H.** - **Novak, M.**, nav. dj., str. 313.; **Beuc, I.**, nav. dj., str. 587.; **Janeković-Römer, Z.**, nav. dj., str. 60.

⁵⁸ Zadarski statut (III, 112) odstupa od odredbi kanonskog prava jer podiže dobnu granicu za ženidbu i udaju na 15 godina. Isti je slučaj sa Šibenskim statutom (II, 61) koji kao dobnu granicu određuje 14, odnosno 16 godina, te Paškim (II, 27) koji kao granicu propisuje dob od 14, odnosno 15 godina. Prema dalmatinskim statutima koji su prihvatili norme kanonskog prava, punoljetnost je nastupala za muškarca sa 14, a za žene sa 12 godina. U Splitskom se statutu (III, 68) izričito kaže da je dob od 12, odnosno 14 godina dovoljna jedino kada se radi o bračnim pitanjima ili mirazu. Vidi: Trogirski statut III, 17; Dubrovački statut VIII, 42.

⁵⁹ Zadarski statut III, 92, 112; II, 33, 112.

Po Splitskom statutu (III, 67, 68) dijete tek kad navrši 18 godina može spriječiti oca da otuđi imovinu, a sa 25 godina sin pod vlašću oca može biti zastupnik pred sudom ili tutor. Splitski statut propisuje djevojkama obavezu čuvanja nevinosti do 25 godine. Ako se do tada ne udaju mogu stupiti u vezu s nekim muškarcem pod uvjetom da ne izazivaju javnu sablazan a roditelji ih nakon navedene dobi ne mogu više razbaštiniti. Na taj je način djevojka poslije 25. godine stjecala slobodu izbora partnera. O splitskom obiteljskom pravu vidi opširnije **Radić, Ž.**, Obiteljsko pravo po Splitskom statutu iz 1312., ZPFS, XXVI, 1989., str. 263.-283.

⁶⁰ Zadarski statut III, 90. Cfr. Splitski statut III, 127; Trogirski statut III, 21; Brački statut II, 3 (**Cvitančić, A.**, Brački statut, Split, 2006. – dalje: Brački statut).

Veliku ingerenciju roditelja glede bračnog statusa svoje djece pokazuje i primjer zadranske Cike koja prilikom osnivanja samostrana Sv. Marije u Zadru izjavljuje da je odučila "podvrgnuti mlađu kći bračnom jarmu" dok će se ona i starija kći posvetiti Bogu kao redovnice.⁶¹

Zadarski statut zabranjuje ženi udatoj na slavenskome području udio u roditeljskim dobrima osim ako joj suprug ima trajno boravište u Zadru.⁶²

Po odredbama Zadarskog statuta nije izričito zabranjeno sklapanje brakova između plemića i pučana, a iz parnice zabilježene 1364. g. proizlazi da su brakovi serva valjani i proizvode pravne učinke.⁶³

5. 2. Bračno imovinsko pravo

Bračno imovinsko pravo u Zadarskom je statutu za razliku od osobnog detaljnije regulirano. Razvoj imovinskih odnosa među bračnim drugovima pouzdan je pokazatelj položaja žene u braku. O temeljnom pitanju bračnog imovinskog prava - imovinsko-pravnim odnosima među supružnicima po odredbama Zadarskog statuta u literaturi postoje različita gledišta. Za razliku od Beuca koji je smatrao da se Zadarski statut zasnivao na načelu razlučenih dobara - *separatio bonorum*,⁶⁴ Margetić dokazuje da se imovinsko-pravni odnosi Zadarskog statuta približavaju idejama bračne zajednice dobara iako je nastao pod utjecajem Mletačkog statuta J. Tiepola iz 1242. koji je propisivao strogu separaciju dobara među supružnicima.⁶⁵ Po njegovu mišljenju osnove bračnog imovinskog prava

⁶¹ CD I 73/101.

⁶² Zadarski statut, III, 97. Slavensko područje smatra se u tekstu Zadarskog statuta kao i u notarskim spisima hrvatskim područjem, dok *Sclavus*, Slaven znači Hrvat.

Prije statuta, 1273. g. Zadranima je zabranjeno vjenčavati se "*cum Sclavis*" pod prijetnjom oduzimanja nasljedstva.

O obiteljskim vezama zadarskih Madijevaca i hrvatske vladarske obitelji vidi: **Novak**, G., *Prošlost Dalmacije*, Zagreb, 2001., str. 130; **Šišić**, F., *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1990., 497, 485-486 i tamo navedenu literaturu.

⁶³ CD XIII 413-414. **Margetić**, L., nav. dj., str. 20., isti: O dalmatinskim servima, Rad 459, 1991.; **Budak**, N., *Struktura i uloga obitelji serva i famula*, str. 355.

Iako kanonsko pravo dozvoljava sklapanje brakova među pripadnicima različitih društvenih slojeva dalmatinski statut izričito zabranjuje sklapanje brakova serva i ancilla te su u tom smislu statutarne odredbe suprotne crkvenoj doktrini. Namjera im je bila zaštititi interese gospodara. Vidi: **Besta**, E., nav. dj., str. 98. Leicht nedostatak dozvole gospodara navodi kao bračnu zapreku. **Leicht**, P. S., *Storia del diritto italiano, Diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano, 1960., str. 175.

Opširnije o brakovima robova u rimskom i srednjovjekovnim pravima vidi u **Margetić**, L., *ibidem*; **Ennen**, E., nav. dj., str. 43., 92; **Janeković-Römer**, Z., nav. dj., str. 40.-41., 59., 71., 122.-123.

⁶⁴ **Beuc**, I., nav. dj., str. 589.

⁶⁵ Zajednica dobara prisutna je u odredbama Rapskog i Paškog statuta.

U Rabu je postojala imovinska zajednica ograničena na stečena dobra samo u dva slučaja: ako je žena unijela u brak ikakvu imovinu ili ako oboje nisu ništa posjedovali (Rapski statut, II, 70).

Na Pagu je žena imala pravo na stečena dobra ako je ušla u brak bez miraza i ako u braku nije bilo djece (Paški statut, V, 44).

U Splitu je po Reformaciji 101 iz druge pol 14. st. postojala imovinska zajednica za žene pučana koje nisu imale služinčadi.

Približavanje ideji imovinske zajednice prisutno je i u Novigradskom zborniku koji se primjenjivao u zaleđu Zadra "od Knina do Nina". Vidi: **Margetić**, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, str. 70., 177.-178.; **Besta**, E., nav. dj., str. 165. i dalje.

srednjovjekovnih dalmatinskih gradova su najvećim dijelom slavenske, a ne rimsko-bizantsko-mletačke.⁶⁶ U tom smislu, on smatra da Zadarski statut slijedi opću tendenciju dalmatinskih gradskih statuta koji su se većinom “zadržali negdje na polovici puta između, s jedne strane potpune separacije dobara, koja u stvarnosti stavlja ženu u izvanredno nepovoljan položaj, i s druge strane srednjovjekovne bračne zajednice dobara koja je na mnogim pravnim područjima značila, bez sumnje, značajan korak naprijed u priznavanju ljudskog dostojanstva i ravnopravnosti ženskih članova zajednice.”⁶⁷

5. 3. Miraz

Svi dalmatinski statuti, pa tako i Zadarski, pravno utvrđuju poseban režim upravljanja za mirazna dobra.⁶⁸ Imovina iz miraza smatrala se u načelu vlasništvom žene iako je uprava tom imovinom bila povjerena mužu.⁶⁹

⁶⁶ U bračnom imovinskom pravu srednjovjekovnih dalmatinskih gradova nisu prisutna temeljna pravna načela bračnog imovinskog prava kasnog ZRC i Bizanta: pravna i poslovna sposobnost žene, njeno vlasništvo nad mirazom, mužev doprinos u cilju povećanja miraza te muževa odgovornost za upravljanje nad mirazom kao nad svojim stvarima (“*diligentiam quam in suis*”).

Ishodište zajednice stečenih dobara Margetić pronalazi u franačkom institutu *tertia* (*Lex Ribuarua* 37,2 iz 630. g.) samo ako postoji ugovor među supružnicima. U 11. st. *tertia* postaje obvezna u Italiji, a u 12. st. primjenjuje se samo za Franke.

Zanimljiv je u tom pogledu notarski zapis zadarskih bilježnika SZB IV 328/510:

- 1354. Radman pok. Vidoja iz Ugljana prije sklapanja braka svojoj ženi Milki daje na slobodno uživanje trećinu njegove cjelokupne imovine, koju ima ili će je imati u budućnosti.

U Langobarda je bila raširena četvrtina, a na području Italije je nakon 1000. g. prihvaćen *medietas* koji budući suprug obećaje zaručnici iz sadašnjih i budućih dobara. Početkom 13. st. je u širokoj upotrebi. Usp. **Margetić**, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996., str. 88.-89., 170., 173. Drugačije **Leicht**, P. S., *Storia del diritto italiano, Diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano, 1960., str. 200.-201., 194.

⁶⁷ **Margetić**, L., nav. dj., str. 172.

Ishodište načela bračne zajednice Margetić nalazi u starom nesačuvanom Zadarskom statutu na čije postojanje upućuje i **Beuc**.

Na povezanost Zadarskog, Šibenskog i Paškog statuta ukazao je **Margetić**, L., nav. dj., str. 122.; na povezanost Šibenskog i Zadarskog statuta **Herkov**, Z., *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika - Volumen statutorum, legum et reformationum civitatis Sibenici*, Šibenik, 1982., str. 360.-361. Paraleleni pregled statutarnih odredaba Skradina, Splita, Trogira, Šibenika i Zadra vidi u: **Birin** A., *Statut grada Skradina, MH Skradin*, Zagreb-Skradin, 2002., str. 122.-124.

⁶⁸ Zadarski statut, III, 96, 99; **Beuc**, I., nav. dj., str. 590; Cfr. Šibenski statut V, 25, 51-53; Paški statut V, 9, 21, 34, 43, 44.

⁶⁹ Vidi: **Cvitanić**, A., nav. dj., str. 145.; isti: *Srednjovjekovni statut Bračke komune*, Split, 2006., str. 144.; isti: *Uvod u dubrovačko statutarno, kasnije zakonsko pravo*, u: *Statut grada Dubrovnika 1272.*, Dubrovnik, 1990., str. 26.; **Sindik**, I., nav. dj., str. 130.

Justinijanova je zasluga što je miraz moralno pripadao ženi iako je njegov vlasnik tijekom braka muž, a utjecaj njegova prava najjače je izražen u Dubrovačkom statutu (npr. IV, 1). Usp. **Horvat**, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948., str. 109.

I u mletačkom pravu miraz je u vlasništvu žene. O razvoju vlasništva nad mirazom vidi: **Margetić**, L., *Neka pitanja starijeg mletačkog porodičnog prava*, Zbornik PFR, 9 (1988), str. 114; isti: *Mletačka repromissa*, ‘dar u ponedjeljak’ i grosina (*pellicia vidualis*), Zbornik PFZ, 39 (2), str. 164.; isti: *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, str. 138.

Horvat, M., *Rimsko pravo*, str. 115.; **Arjava**, A., nav. dj., str. 52., 60.

Za primljeni miraz muž je jamčio svojom imovinom i imovinom svojih nasljednika da će miraz, odnosno njegovu vrijednost⁷⁰ predati kada to bude trebalo korisniku temeljem ženine oporuke ili pak da će ga njegovi nasljednici vratiti ženi.⁷¹ Zadarski statut spominje običaj procjene mirazne imovine koja je u interesu obiju strana budući da mužu omogućava slobodnije poslovanje, a ženi olakšava povrat imovine nakon muževe smrti.⁷² O primopredaji miraza redovito se sastavljala javna isprava, budući da sam statut propisuje obvezu sastavljanja isprave za sva potraživanja veća od 10 libara.⁷³ Premda se po odredbama Zadarskog statuta⁷⁴ kći koja je dobila miraz ne smatra isplaćenom, u praksi se uobičajilo da se udata i dotirana kći odrekne svoga prava na ostavštinu roditelja.⁷⁵

Pederin smatra miraz oblikom kreditiranja, odnosno zajma mužu koji taj novac ne smije trošiti, ali s tom glavnicom smije raditi. **Pederin**, I., Kreditno potraživanje i naplata zajmova u Zadru do kraja XIV. st., RRF, br. 5/1996., str. 1017.; isti: Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva, Split, 1996., str. 55. Neki autori smatraju da je u Zadarskom statutu prisutan utjecaj bizantskog prava kod odredbi o mirazu. **Beuc**, I., nav. dj., str. 589.; **Margetić**, L., Bizantsko bračno imovinsko pravo u svjetlu Novele XX Lava Mudroga (s osobitim osvrtom na razvoj bračnog imovinskog prava u srednjovjekovnim dalmatinskim gradskim općinama), ZRVI XVIII, 1978., str. 23.-24., 27.; isti: Neka pitanja starijeg mletačkog porodičnog prava, ZPFR, 9/1988., str. 112.

⁷⁰ Margetić smatra da je "u mnogim slučajevima prilikom sklapanja braka žena dobila miraz i parafernalne stvari samo u obliku potraživanja njihove vrijednosti... tj. odgovarajuću vrijednost ženina potraživanja". **Margetić**, L., Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, str. 294.

⁷¹ Vidi **Beuc**, I., nav. dj., str. 591.

- 1293. Ivan Varikaša obvezuje se platiti Jakobici, udovici njegova brata Magera Varikaše 850 libri zbog danog miraza. CD VII 140/159.

- 1335. Andrija, sin Fridrika Grizogona obvezan je vratiti miraz svoje žene Tomazine njenoj majci Stani de Varikaša pod prijatnjom globe 1000 libara. CD X 148/207.

- 1360. Pria, udova Grizogona sina Nikolino de Grubogna dobila je kupovninu za zaselak i neke zemlje kao podmirenje za svoj miraz od oporučnih izvršitelja njena muža, među kojima su i navedena udovica i njen sin. CD XIII 15/20.

- 1394. Jakov de Raducis kupuje na dražbi četiri ždrijeba zemlje u selu Mrljani od Klare, kćerke Franje de Zaduinis, a žene i udovice Andrije Franje de Grisogonis, kojoj je ta ista zemlja pripala po sudskoj odluci kao nodoknada za njen miraz. CD XVII, br. 397/571.

⁷² Zadarski statut III, 96, 99.; **Beuc**, I., nav. dj., str. 590.

Usp. Šibenski statut V, 52; Kotorski statut, gl. 149 (Statuta civitatis Cathari, Venetiis, 1616. – dalje: Kotorski statut); Budvanski statut, gl. 255, 292, 293. (**Vučković**, N. - **Luketić**, M. - **Bujuklić**, Ž., Srednjovjekovni statut Budve, Budva, 1988. – dalje: Budvanski statut)

⁷³ Zadarski statut II, 69.

U notarskim je spisima sačuvan veliki broj javnih isprava o primopredaji miraza (tzv. cartae dotis) iz kojih je vidljiv davatelj i predmet miraza. Kao davatelji miraza najčešće se spominju:

otac djevojke (CD VIII 405/502; CD X 137/193, 271/362, 355/505, 237/346; SZB IV 202/328);

brat djevojke (SZB III 121/83, 85/58);

majka-udovica (CD XV 264/320, CD XVI 339/449, SZB IV 150/248, 143/238);

braća i majka (CD VIII 449/625); stric (CD XVI 173/203); gospodar za sluškinju: Inventar 93/263.

Sama djevojka predaje miraz mužu najčešće ako su roditelji umrli (CD VIII 127/139; CD X 442/625; 225/295; SZB IV 113/187, 140/235, 145/240, 170/281, 173/289, 184/303, 256/404, SZB III 14/10, 20/14.

⁷⁴ Zadarski statut, III, 127. Vidi **Margetić**, L., Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, str. 196.

⁷⁵ - 1334. Fumija, žena Krševana Fafogne očituje da nema više prava na imetak svojih roditelja Krševana i Juane de Zadulino. CD X 110/166

- 1365. Katarina, kći Zoyla de Cevalello, izjavljuje uz privolu svog muža Mihe de Sloradis, da ne traži ništa više iz dobara svog oca, kao ni svoje pokojne majke, nakon što je primila novčanu opravninu. CD XIII 306/421

- 1381. Dobra, kćerka Mateja de Bixante iz Kotora i Paskve, žena Andrije Zoila de Cesamo iz Zadra, odriče se svih dobara koja joj pripadaju po majci, jer je od Andrije dobila svoj dio pri udaji. CD XVI 158/180

Mirazne nekretnine koje bi muž prodao na dražbi žena ili njeni nasljednici su mogli opozvati u roku od godine dana poslije muževljeve smrti.⁷⁶ I u slučaju da žena dozvoli prodaju njene nekretnine muž je nije mogao otuđiti bez izričite dozvole zadarskog Velikog vijeća ako je ta nekretnina bila neprocijenjena. Stav je sastavljača Zadarskog statuta pri tome sljedeći: “*Pitanje miraza mora uvijek i svagdje imati prednost, jer je državi probitačno da se ženama ušćuvaju mirazi, zato što je radi rađanja potomstva i napučivanja grada slobodnim ljudima vrlo korisno da žene imaju miraz...*”⁷⁷

Zadarski statut dozvoljava ženi pravo raspolaganja miraznim dobrima isključivo putem oporuke.⁷⁸ Nakon majčine smrti po odredbama Zadarskog statuta miraz je pripadao djeci, ali je očevo pravo plodouživanja odlagalo trenutak preuzimanja imovine.⁷⁹

Podrobno reguliranje ženina miraza ukazuje na veliko značenje koje je imao za novu obiteljsku zajednicu. Obiteljska se imovina, naime, sastojala od miraza i patrimonija, dok su stečena dobra imala drugorazrednu ulogu.

Ženu koja se udala s mirazom, odnosno s dijelom, a muž joj pobjegne zbog dugova sinovi su dužni uzdržavati na doličan i primjeren način na račun prihoda s posjeda odbjeglog muža.⁸⁰

Po odredbama Zadarskog statuta izvanmiraznim stvarima⁸¹ u svom vlasništvu žena je slobodno raspolagala.⁸² Ova se imovina strogo lučila od imovine iz miraza. Tu se prvenstveno misli na npr. *bona parafernalia*, dar koji je zaručnica dobivala mimo miraza ili dobra koja je žena stekla u braku na temelju očitovanja posljednje volje ili darovanja svojih roditelja, rođaka ili trećih osoba. Navedenu je imovinu žena mogla darivati za života i oporučno ostavljati po vlastitoj volji.⁸³

- 1381. Marica, žena Matejeva, odriče se čitavog nasljedstva po ocu i majci u korist strica, jer je on isplatio na ime miraza njenom mužu 375 dukata. CD XVI 173/203

- 1398. Klara, kći Mihe de Pechiaro i žena Filipa de Georgiis, odriče se svoje očevine u korist majke i braće. CD XVIII 208/312

⁷⁶ Zadarski statut III, 33.

⁷⁷ Zadarski statut III, 96.

⁷⁸ Zadarski statut III, 96, 99.

⁷⁹ Pravni položaj udovca reguliran je statutarnom odredbom III, 141 Zadarskog statuta na identičan način kao i pravni položaj udovice.

Po Margetićevu mišljenju odredba podsijeća na Valentinijanovu novelu iz 452. g. po kojoj nakon majčine smrti otac stječe pravo plodouživanja a djeca vlasništvo nad mirazom. **Boras, M. - Margetić, L.**, Rimsko pravo, Rijeka, 1998., str. 219.

Valentinijanova je novela iz 452. g. promijenila pravni položaj u korist djece, budući da su polovicu bona materna (na kojoj je otac imao uživanje) mogli zahtijevati od svog oca već od dvadesete godine života. Cfr. **Johlen, M.**, nav. dj., str. 25.

⁸⁰ Zadarski statut R 34.

⁸¹ *parafernalia (-ium), plur., n., parafernalia bona, parafernalia bona, parafernaliae res, paraphernaliae res* – imovina koja se daje djevojci osim miraza; imovina koju žena donosi u brak osim miraza (i kojim slobodno raspolaze). **Lexicon latinitatis** V, 806.

Grčki *παραφερνα* – “pored miraza”, od *παρᾶφω* – “donositi, dobavljati”, ali i “razlikovati se”. Ulpijan (D 23. 3. 9. 3) govori o paraferni kao posebnoj imovinskoj masi koju je žena donijela sobom prilikom udaje, ne navodeći koja imovinska dobra žena donosi. Smatra da paraferna nije postala muževa imovina iako je on njome upravljao. **Arjava, A.**, nav. dj., str. 137.

⁸² Zadarski statut III, 98; Vidi **Beuc, I.**, nav. dj., str. 592.

⁸³ Po odredbama Zadarskog statuta III, 112 ženska osoba starija od 15 god. smije sastaviti oporuku o mirazu, uzmirazju i o svim svojim dobrima pod uvjetom da ih ne ostavi osobama kojima to zabranjuje Zadarski statut.

Uzmirazjem (*repromissa*)⁸⁴ tj. imovinom koju daje ili obećaje ženi povodom braka muž ili njegov otac žena nije upravljala niti je imala prava raspolaganja tom imovinom. Općenito se može kazati da je u Dalmaciji rijetko, dok u Zadru ima sporednu funkciju.⁸⁵

6. OBVEZNO PRAVO

Među općim institutima obveznog prava značajno je ustanoviti položaj žene kao jamca tj. poruka i njenu uloga u založnom pravu poradi njihove uloge kardinalnih instrumenata osiguranja potraživanja.⁸⁶ Zadarski statut izričito zabranjuje ženama da budu poruci svojim muževima. Ono se smatralo ništavim *ipso iure*, a istom je odredbom zabranjena intercesija žene za muža.⁸⁷ U praksi nalazimo primjere poručanstva i intercesije žene prema drugim srođnicima npr. prema vlastitom djetetu.⁸⁸

⁸⁴ *repromissa*, f. – (hrv. “obećani imutak, uzmirazje”), imutak ili dar koji muž ili njegov otac obećava ženi prilikom braka. Može značiti i “obećani imutak”. **Lexicon latinitatis**, VI, 997.

Usp. Zadarski statut III, 94, 95, 112.; Beuc smatra da Reformacija 36 *De donis dominarum* - Darovi gospođama mijenjaju odredbe paraferme i uzmirazja tako da svi darovi koje primi žena u braku u kući svog oca pripadaju njoj, a ostali darovi što ih primi u svekrovoj kući pripadaju svekru, svekrvi i njihovim nasljednicima. **Beuc**, I., nav. dj., str. 592.

U Zadru se po Margetičevu mišljenju muževo darovanje uopće ne pojavljuje među bračnopравnim ustanovama – tamo *repromissa* označava još jedan izraz za miraz, uzet iz mletačke pravne terminologije. U samome statutu naziv se javlja u dijelu koji govori o raznim vrstama pravnih presumpcija i to samo u naslovu glave koja kaže da muškarac koji ima 15 godina može sklopiti brak i obvezati svoja dobra prema ženi. **Margetić**, L., nav. dj., str. 178

Institut uzmirazja statutu rijetko spominju, a češće nam na njegovo postojanje ukazuju razne isprave ili parnice pred sudskim organima. Čučković smatra da i institut uzmirazja svjedoči o utjecaju bizantskog bračnog prava.

Čučković, V., Materijalno obezbjeđenje supružnika u dubrovačkom srednjovjekovnom pravu, P. O. iz Godišnjaka Pravnog fakulteta u Sarajevu, XXVIII, 1980., str. 313.

Rimsko bračno pravo poznavalo je uzmirazje (*contrados, donatio propter nuptias*) kao dar koji je muž davao ženi prilikom sklapanja braka, a vrijednošću je jednak mirazu. **Besta**, E., nav. dj., str. 145.-155.

⁸⁵ - 1386. Alegreto, sin Vučine, daje svojoj snahi Miši 300 libara kao dodatak njenom mirazu. CD XVII 11/13.

⁸⁶ Norme obveznog prava Zadarski statut regulira pretežito u trećoj knjizi, osim onih instituta koji se i inače javljaju među odredbama koji reguliraju građanski parnični postupak (npr. ugovor o mandatu, jamstvo, zalog, sporazum o obraničkom suđenju itd.).

⁸⁷ Zadarski statut III, 47.; Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 645.

⁸⁸ - 1372. g. u Zadru plemkinja Dobra, udovica Jakova de Fanfogna, jamči za sina, prima u zalog sinovu zemlju, te joj se ustupaju tražbine nastale iz prodaje vina njenog sina Matije de Fanfoneis koji se obvezuje spriječiti bilo kakve štetne posljedice koje bi mogle proizići iz toga što se ona suobvezala kao jamac za njegov dug od 100 zlatnih florena kod Rade, žene Vulcine de Glinano; za pokriće eventualne štete služe joj njegova zemljišta. CD XIV 332/446.

- Sljedeće godine, dakle 1373. spomenuti Matija de Fanfogna uz suglasnost majke Dobre, udove Jakova de Fanfoneis (*dicta domina Dobra fideiussor...*) uzajmljuje od Radde, udovice Vulcine de Glinano 100 florena pod uvjetom da ih za godinu dana vrati sa polovicom polučenog dobitka. CD XIV 427/550.

- Nekoliko godina kasnije, 1377. Mileša Kalebović ustupa Dobri, udovici Jakova Fanfogna, svoje tražbine protiv njenog sina Matije Fanfogna nastale iz prodaje vina. CD XV 175/246.

Učestalost zaloga u notarskim spisima ukazuje na razvijenost novčanog prometa i kredita.⁸⁹ Nedvojbeno je da su žene mogle biti zalogodavatelj i zalogoprimateљи, s izuzetkom *serva* i *ancilla* kojima je zabranjeno mimo volje gospodara prodavati ili obvezivati njegova dobra.⁹⁰ U ulozi zalogodavatelja u notarskim se spisima udovice često javljaju zajedno sa djecom u slučajevima kada poslije muževe smrti nastave živjeti u zajednici.⁹¹

Vrlo rijetko statutarno pravo odstupanja od načela individualne odgovornosti za dugove, kao što je to slučaj kod instituta srednjovjekovnih represalija,⁹² tj. odmazde kojoj može podleći svaki stranac zbog dugova ili delikata svojih sugrađana. Notarski nam spisi ukazuju da su ovlast za vršenje represalija mogle dobiti udovice,⁹³ te da je njihova imovina mogla biti objektom prava represalija.⁹⁴

6. 1.

U privredno razvijenoj zadarskoj komuni žene su kontraenti velikog broja pravnih poslova: kupoprodaje, mijene, darovanja, zajma, zakupa, pohrane, naloga itd.

Veliki broj kupoprodajnih ugovora u kojima se kao kontraenti javljaju žene posljedica je statutarne odredbe koja je propisivala obvezu sastavljanja u pismenom obliku svih ugovora vrednijih od 10 libara.⁹⁵ Iako se u ovom pravnom poslu javljaju žene svih društvenih položaja i uloga u obitelji najčešće su udovice,⁹⁶ dok udate žene često sudjeluju u kupoprodaji zajedno sa svojim supruzima.⁹⁷ Spomenuli bismo i specifične srednjovjekovne situacije zaodijevanja kupoprodaje u formu darovanja zbog izbjegavanja rođačkog prava prvokupa u kojima su također sudjelovale žene.⁹⁸

⁸⁹ CD X 451/638; SZB IV 319/496.

⁹⁰ Zadarski statut III, 21. Usp. Korčulanski statut, gl. 94; Trogirski statut II, 29.

⁹¹ CD IX 383/469.

⁹² *represaglia, repressalia, f., repressaliae, plur. f., repressalia, plur., n.*-odmazda, utjerivanje duga silom; **Lexicon latinitatis**, VI, 996.; **Mažuranić**, V., Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Zagreb, 1908.-1922., II, str. 1242.; Usp. **Cvitanović**, A., Represalije u dalmatinskom statutarnom pravu, ZPFS, III, Split, 1965., str. 137.-144.; **Danićević**, J., Represalije u dubrovačkom pravu XII. i XIII. veka, ZPFNS, 1972, str. 275-295.; **Besta**, E., Le persone nella storia del diritto italiano, Padova, 1931., str. 40.; **Roberti**, M., *Svolgimento storico del diritto privato in Italia*, vol. I, Padova, 1935., str. 168.-171.

⁹³ - 1285. godine udovica pok. Mathea Zauatini, Streia, dobiva ovlast na vršenje represalija protiv Ninjana do namirenja vrijednosti od 104 mala mletačka denara. ZBA III/166.

⁹⁴ - 1289. zadarski knez i kurija daju ovlast za vršenje represalija ("*dat pignora*") Damianu de Miligostu, zadarskom građaninu, i njegovim nasljednicima protiv žene pok. Michaelisa iz Nina zbog neovlaštenog posjedovanja Damianove zemlje i stoke u mjestu Kalčin Gorica (Visočane). ZBA CLIV/134.

⁹⁵ Zadarski statut, II, 69.; Usp. **Klaić**, N. - **Petricioli**, I., nav. dj., str. 425. i dalje. **Raukar**, T., Zadar u XV. stoljeću, Zagreb, 1977., str. 275.

⁹⁶ Udovice prodavateljci nekretnina: CD III 211/234; CD IV 293/329; CD VI 203/235, 244/290, CD VIII 37/43, 74/78, 187/219; CD IX 92/106, 445/549; CD X 52/89, 93/145, 98/152, 388/553; CD XI 34/49, 82/109, 265/348, 267/350; CD XII 182/240; CD XIII 102/193; CD XIV 93/145; CD XV 37/54; CD XVII 200/282, 206/292, 317/431, 397/571.

SZB V 172/261, 248/388, 282/443, 283/445, 231/361, 220/344.

Udovice kupci nekretnina: CD VI 264/316; CD VIII 81/85; CD IX 407/497; CD X 207/277; CD XI 100/136, 218/286; CD XII 83/119; CD XIV 85/132, 423/544; CD XV 111/149, 338/446; CD XVII 331/453; SZB V 113/172.

⁹⁷ SZB V 118/178.

⁹⁸ CD IV 22/24; 31/35.

Osim simuliranja pravnog posla darovanja, žene sudjeluju i u realnim darovanjima u obje uloge: darovatelja i obdarenih. U ulozi darovatelja javljaju se udovice,⁹⁹ udate žene¹⁰⁰ i neudate.¹⁰¹ Među obdarenima česte su neudate djevojke koje dariva netko od rodbine.¹⁰² Znatno je broj darovanja među supružnicima kao i zajedničkih darovanja obaju supružnika prema trećima, osobito prema samostanima.¹⁰³

Iako je mijena karakteristična za razdoblje prije donošenja Statuta, na njeno postojanje i u statutarom periodu ukazuju notarski spisi. Zadarski statut spominje je neizravno kod odredbe da se površina zemljišta koje se zamjenjuje na osnovu isprave izražava zadarskom mjerom gonjaj.¹⁰⁴ Najčešća je mijena istovrsnih stvari, osobito zemljišta¹⁰⁵ (vinograda¹⁰⁶), kuća i solana.¹⁰⁷

Notarski spisi ukazuju nam na široko učešće žena, osobito udovica u pravnom poslu zajma.¹⁰⁸ Posebnu vrstu zajma u kojem su sudjelovale i žene predstavlja davanje novca *ad lucrum* (na profit, odnosno za trgovanje na dobit).¹⁰⁹ U svakodnevnom društvu bio je to najčešći način postizavanja koristi od imetka u novcu i u pomanjkanju banaka jedini način povećanja kapitala. Pogodbe se sklapaju uglavnom na manje svote zbog mogućeg gubitka.¹¹⁰ Često su skrbnici

⁹⁹ CD VI 44/47; CD VII 91/111; CD X 317/448; CD XI 266/349; CD XV 247/337; CD XVII 126/170.

¹⁰⁰ CD I 50/68.

¹⁰¹ CD XIII 220/297.

¹⁰² CD XV 263/356.

¹⁰³ SZB III 175/122; SZB IV 19/47; CD IX 277/335.

¹⁰⁴ Zadarski statut, III, 46., Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 658.

¹⁰⁵ - 1296. Krasna, udovica Martina Tusanina i Damjan de Nasse mijenjaju svoje zemlje u Cernu. CD VII 207/226.

¹⁰⁶ - 1368. Mandica, žena Hermolajeva s otoka Raba i Jakobina, žena Stjepana de Qualis, mijenjaju vinograde na otoku Kuklici i u Babindolu. CD XIV 76/117.

¹⁰⁷ - 1333. Marija, udovica Mihajla Rose de Scolatura sa sinovima mijenjaju solane i kuću na Pagu za solane Marije, udovice Bogdine i njenih sinova. CD X 56/95.

U XIII. stoljeću paške su solane bile u pretežnom posjedu Zadrana, a manje samih stanovnika Paga. **Raukar**, T., Zadar u XV. stoljeću, Zagreb, 1977., 207.-209.

¹⁰⁸ Udovice zajmodavci: CD XI 254/332, SZB IV 166/275, 178/294, 181/298, 287/450.

Udovice zajmoprinci: CD IV 361/557, CD XI 28/39, 254/332, SZB IV 178/294, 339/528.

Zadarski statut (V, 6 i 7, Ref. 35) zabranjuje pozajmljivanje novca. Iz spomenutih odredbi proizlazi zabrana davanja zajmova i za Pažane. U Zadru su postojali posebno imenovani suci koji su vodili postupak samo protiv osoba koje su davale novac ili druge zamjenjive stvari uz kamate.

Vidi: Splitski statut IV, 53; Trogirski statut II, 97; Korčulanski statut I, 13.

- 1386. g. na poziv zadarske općine Židovi se trajnije doseljavaju u Zadar kako bi kreditirali zadarska poslovanja uz određene kamate. Od 1398. mogli su ubirati 20% godišnje kamate od zadarskih građana ili 4 dinara po libri mjesečno. Komuna im osigurava postojanje zasebnog groblja, potpunu slobodu vjere i vlastitu školu. Vidi: **Stipišić**, J., Inventar dobara Mihovla suknara pok. Petra iz god. 1385., Zadar, 2000., str. 11.-12.; Usp. **Pederin**, I., Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva, Split, 1996., str. 27. **Klaić**, N. - **Petricioli**, I., nav. dj., str. 426. **Raukar**, T., Zadar u XV. st., Zagreb, 1977., str. 273.

¹⁰⁹ Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 653.

¹¹⁰ Među najveće svote spada ona od 500 libara koje prima Maur Grizogonov de Mauro ad lucrandum za poslovanje u svojoj trgovini tkanina od udovice krčkog kneza Petra po imenu Brane na jednu godinu, obećavši joj trećinu dobiti. SZB I 247/212.

- 1289. Udovica Dessa de Raguscio daje 10 libara malih mletačkih *ad lucrum* krznarima Dessi i Stipanu kojima će oni posloovati u Zadru u njihovu poslu. Od dobiti će joj pripasti jedna trećina. SZB I 39/116.

- 1290. Supružnici krznar Stephan i Dominica Grisogonus primaju *ad lucrandum* 20 libara malih mletačkih kojima će posloovati u svojoj trgovini godinu dana na rizik zajmodavca kojemu će doznačiti trećinu dobiti. SZB I 273/226.

- 1289. trgovkinja solju, udovica Matelda daje u zajam (*causa amoris*) 34 libre malih mletačkih dinara mesaru Petru Godina. SZB I 180/184. (usp. SZB I 190/188)

ulagali novac svojih šticećenika, povećavajući njihovu imovinu, što je regulirao i sam statut, zabranjujući tada iznošenje novca izvan Zadra.¹¹¹

Zadarski statut izričito spominje pravni posao kolegancije dok *societas* regulira samo posredno propisujući kaznu za onoga koji prevari ortaka, ne navodeći izričito bitne elemente toga ugovora.¹¹²

Zadarski statut najopsežnije od svih ugovora regulira najamnu pogodbu (*locatio conductio*).¹¹³ Statutarne odredbe reguliraju najam stana ili kuće¹¹⁴ te životinje¹¹⁵ i zemljišta,¹¹⁶ dok iz isprava saznajemo da su predmet ugovora mogla biti gradilišta te skladišta soli¹¹⁷ i solane.¹¹⁸

Kod agrarnopravnih ugovora Zadarski statut razlikuje ugovor o nasadićivanju trajnih nasada "*pastinatum*"¹¹⁹ i zakup vinograda ili oranica i vrtova sa zakupninom u alikvotnom dijelu plodina "*ad laborandum*".¹²⁰ Predmet zakupa mogao je biti zasadeni vinograd (*locatio vineae ad laborandum*)¹²¹ ili pak oranice i vrtovi

¹¹¹ Zadarski statut III, 124. Usp. Trogirski statut III, 11.

- 1341. Jakov de Fafogna uzjamljuje od skrbnika nasljednika pok. Nikole Juriše (njegove udovice Desse, Nikole de Karbonis i Gregoria de Fisgasolis) svotu novca od 140 libara kojom će trgovati u Zadru. CD X 441/624.

¹¹² Zadarski statut V, 6 i 7; III 9.

- 1396. Petar de Gallo prima od Marije, udovice Nikole de Bisanto 540 libara *in colligantia seu societate* da radi s njima "na dobit" na vrijeme od dvije godine.

Iz notarskih spisa vidljivo je da su Zadrani smatrali ortaštvo ugovor kojim se dvije ili više osoba obvezuju da će zajednički iskorištavati svoja dobra u cilju postizanja zajedničke koristi. Nepostojanje izričite statutarne regulacije davalo je ortacima slobodu određivanja visine dobiti i gubitka. Ako ništa nije bilo ugovoreno, dobit i gubitak dijelila se na jednake dijelove. Vidi **Beuc**, I., nav. dj., str. 655.

¹¹³ Zadarski statut III, 63-81. Pojam *locatio conductio* obuhvaća više vrsta ugovora različita sadržaja: predmetom najamne pogodbe mogu biti stvari (*locatio conductio rei*), radna snaga odnosno rad (*locatio conductio operarum*) i gotovo djelo (*locatio conductio operis*). **Boras**, M. - **Margetić**, L., nav. dj., str. 155.-156.

¹¹⁴ Zadarski statut III, 63-67. Vidi: SZB V 216/332.

¹¹⁵ Zadarski statut III, 74-78.

¹¹⁶ Zadarski statut III, 68-73.

¹¹⁷ - 1385. u Zadru Dobroslava, udovica Radena iz Paga prima najamninu od Kose de Begna za skladište soli (*unius magačeni*) na Pagu. CD XVI 422/544.

¹¹⁸ - 1353. Magdalena, udovica pok. Bartolomeja daje u zakup 10 solana na četiri godine uz obvezu uređenja tih solana o vlastitu trošku. Ukoliko zakupoprimalatelj nakon isteka četiri godine bude i dalje koristio te solane, obvezan je davati trećinu soli. SZB IV 109/180.

- 1292. Dujmo iz Paga daje svoje solane na četiri godine u najam Matildi, udovici zadarskog građanina Barte za 60 libara malih mletačkih denara. SZB IV 87/135.

- 1353. Sestre Stošija i Lucija, kćeri pok. Mihe Zigajevog iz Zadra, izjavljuju da su primile konačnu isplatu od 96 solida velikih mletačkih denara na ime trogodišnjeg zakupa 24 solane u Ninskom kotaru. SZB IV 94/156.

¹¹⁹ Zadarski statut III, 82-88. Podizanje vinograda na zakupljenoj zemlji (*locatio ad pastinandum*) stvara dva tipa vlasništva: vlasništvo nad zemljom (posjedovno pravo) i vlasništvo vinove loze (emfiteutsko pravo). **Raukar**, T. - **Petricioli**, I. - **Švelec**, F. - **Peričić**, Š., Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797., Zadar, 1987., str. 113.; **Raukar**, T., Zadar u XV. stoljeću, 89.-95., 182.-184.

Lat. *pastinator, pastinus*, hrv. "težak vinogradar" na tuđoj je zemlji zasadio vinograd, pa je bio vlasnik isključivo nasada – vinograda. Prema grč. *emfiteutes* naziva se i "nasadnik". Temeljno je podavanje naturalna renta ili teratik, najčešće četvrtina plodova, pa se emfiteutski odnos često označava kao "*pastinare terram alicuius ad terraticum*".

Beuc upotrebljava termin obraditelj. Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 622.

¹²⁰ Zadarski statut, III, 72. Pri obradi zakupljenog vinograda ("*locatio ad laborandum*") zemlja i vinova loza su u istome vlasništvu. Temeljno je podavanje trećina plodova.

¹²¹ Udovice - zakupodavatelj:

(*locatio terrae ad laborandum*).¹²² Statutarne odredbe u namjeri poticanja razvoja vinogradarstva dozvoljavaju ustupanje zemlje radi nasada kao i uzimanje zemlje u zakup i podizanje vinograda na njoj osobama bilo kojeg staleža, spola i dobi. Iz notarskih zapisa proizlazi učestalost pučanki i žena kmetova u ulozi obraditelja, odnosno nasadnika te pripadnica viših društvenih slojeva kao vlasnica zemlje (udovice zadarskih plemića,¹²³ nadstojnica samostana¹²⁴ u ime samostana). Često supružnici nižih društvenih slojeva zajedno uzimaju¹²⁵ zemlju “*ad pastinandum*”.

Po odredbama Zadarskog statuta muž nije imao nikakvih prava na vinograd koji je zasadio na zemljištu datom mu kao miraz, niti na kuću sagrađenu na takvom zemljištu ako prije toga nije priznao javnom ispravom ženi to zemljište kao njeno vlasništvo uz procjenu koju je izvršila zadarska kurija. Ako je tako postupio, vinograd odnosno kuća je pripadala njemu.¹²⁶

- 1351. Dobra udova Damjana de Mengaza, daje Radoslavu Berbici vinograd u Tuklečanu na obrađivanje (*ad laborandum ... secundum consuetudines et statuta Jadre*). CD XII 2/1

- 1354. Vesela, žena pok. Marina, krznara iz Zadra, daje u zakup (*dedit et concessit ad laborandum... terre vineate ...*) na deset godina Zufku, sinu pok. Krševana iz Zadra, komad zemlje od 5 gonjaja, zasađene vinovom lozom, sa 40 stabala maslina, 4 stabla badema i više stabala smokava na Ižu, uz obvezu davanja četvrtine svih uroda. SZB IV 192/314

Udovice - zakupoprimalci:

- 1358. braća Jakov i Ivan de Butadeo daju Pervoj udovi Marka Grubonje vinograd u Spilenici na obrađivanje (*...ad laborandum ... secundum statuta et ordines ciuitatis Jadre;*). CD XII 378/493

Supružnici - zakupoprimalci:

- 1353. svećenik Krševan, sin Ivana Butaderija, župnik crkve sv. Stjepana u Zadru, i Stana, kći pok. Jakova Zloradića iz Zadra, daju u trajni zakup (*concesserunt et locaverunt in perpetuum... ad laborandum et procurandum...secundum consuetudinem et formam statutorum Jadre*) Petru, sinu pok. Stanka, solaru iz Zadra i njegovoj ženi Mari, kćeri pok. Radoslava iz Zadra, vinograd u uvali sv. Eufemije uz obvezu podavanja četvrtine uroda i zabrane prodavanja vinograda. SZB IV 62/109

- Isti se supružnici obvezuju posebnom ispravom da će se pridržavati uvjeta o trajnom zakupu vinograda. SZB IV 63/111

Povećavanje imovine maloljetnika davanjem zemlje *ad laborandum*:

- 1354. Stanko, sin pok. Stjepana, i Stana, žena Dišoja Magaša, krznara iz Zadra, skrbnici Ivana, maloljetnoga sina pok. Cvitana Casarolija, stanovnika Zadra, daju na obradu Dvorku, sinu pok. Radoja, Ivanu Nespiniću i Vladislavu pok. Stjepana, stanovniku Zadra, vinograd od 30 gonjaja sa stablima maslina na predjelu Stublja uz obvezu davanja četvrtine uroda. (*dederunt et concesserunt ad laborandum... pro se et eorum heredibus stipulantibus unam vineam dicte tutele...*) SZB IV 230/366

Neudate kćeri - zakupodavatelji:

- 1353. Marija, kći pok. Franje de Zadulinisa iz Zadra, daje u zakup težaku Jakovu pok. Glupše iz Zadra, vinograd od 2 gonjaja na Pašmanu uz obvezu podavanja četvrtine vina i drugih plodina, a trećinu uroda maslina. SZB IV 66/115

- 1354. Sestre Stošija i Lucija, kćeri pok. Mihe Zigajeva iz Zadra, daju u trajni zakup (*locaverunt et concesserunt in perpetuum... ad laborandum et procurandum*) Mateju pok. Draže iz Zadra, 3 gonjaja vinograda sa stablima maslina na predjelu Grusa na Pašmanu, uz obvezu godišnjeg davanja četvrtine uroda. SZB IV 308/478

- 1354. Desa, kći pok. Mrkula, općinskoga glasnika iz Zadra, daje u trajni zakup (*dedit et concessit in perpetuum...*) Bratanu iz “Slavonije”, sinu pok. Stjepana, težaka, stanovniku Zadra, 3 gonjaja vinograda sa stablima maslina i smokava na predjelu Celopeka, uz obvezu godišnjeg davanja trećine uroda. SZB IV 345/536

¹²² - 1383. samostan sv. Krševana daje Jubi, udovici Nikole, zemlju uz rijeku na obrađivanje (*dedit et concedit ad laborandum in perpetuum... secundum ordines et statuta Jadre*). CD XVI 295/373

- 1353. sestre Stošija i Lucija, kćeri pok. Mihe Zigajevog iz Zadra, daju u zakup (*recipienti ad utendum et fruendum pro infrascripto affectu...*) Petru sinu pok. Šimuna de Valle, nastanjenomu u Zadru, na 20 godina više oranica u Ninskome kotaru uz obvezu plaćanja godišnje 3 libre. SZB IV 65/113

- 1353. Sestre Stošija i Lucija, kćeri pok. Mihe Zigajeva iz Zadra, daju u zakup na deset godina Mateju,

Ugovor o službi (najmu rada) – *locatio conductio operarum* ima za objekt radnu snagu, a njeno unajmljivanje, osobito u razvijenijim sredinama poput zadarske, nagoviješta novo, građansko društvo koje teži tržišnom gospodarstvu. Zato i sama pojava i učestalost ovoga ugovora u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama ukazuje na stupanj njihova ekonomskog razvitka. Najčešće se među nekolicinom pojava oblika ovoga ugovora spominje najamni rad u poljodjelstvu. Po izričitoj odredbi Zadarskog statuta, ugovor o radu radi obrade zemljišta, najčešće vinograda, mogla je sklopiti svaka osoba bez obzira na društveni položaj i spol.¹²⁷ Ovom je ugovoru naizgled sličan ugovor o naukovanju između majstora i naučnika koje u ime naučnika često zaključuju njihovi roditelji ili skrbnici.¹²⁸ Specifičan oblik najma radne snage temelji se na ugovoru o služenju kojim se neka osoba obvezuje

---

sinu pok. Jakova Contarena iz Zadra, tri krčevine s maslinicima u Banju, kojih je vlasnica bila njihova pok. majka Slava, za 20 velikih mletačkih groša, računajući godišnje 2 groša. SZB IV 68/117.

- 1353. Jelena, kći pok. Satija de Ziliaga, žena Grgura Tolšina iz Šibenika, stanovnica Šibenika, daje u zakup (*licentia et mandato dicti viri sui ibidem presentis et huic locationi consentientis dedit et concessit ad laborandum...*) na 20 godina Radoslavu pok. Dminoja iz Zadra tri hlapa neobrađene zemlje sa 290 stabala maslina na predjelu Ozrinja. Radoslav se obvezuje na svoj trošak obrađivati spomenutu zemlju i uzgajati plodonosna stabla maslina te godišnje na ime zakupa davati četvrtinu svih uroda. SZB IV 167/277

¹²³ CD XI 325/431.

¹²⁴ Bona, nadstojnica samostana sv. Marije daje u najam zemlju da se zasadi vinograd (*plantare vineam*) uz plaćanje teratika. CD IV 5,6,7,16, 130/142-143. Vidi i SZB V 211-214/323-329.

¹²⁵ Draga kći pok. Stojka daje svoju zemlju na otoku Ižu na obradu (*pastinare*) Bogdanu i njegovoj ženi Velcussi na 10 godina s time da oni i njihovi nasljednici daju njoj i njenim nasljednicima četvrti dio vina i svih ostalih plodova. CD VII 43/54, 1337. Petar Contareno građanin zadarski daje Jurislavu Cepreniću i njegovj ženi Brati, kmetovima samostana sv. Marije u Brdu (*pro uobis et filiis uestris masculinis*) 50 gonjaja zemlje na brdu Drenovcu da nasade vinograd (*ad pastinandum vineam*). CD X 244/220.

¹²⁶ Zadarski statut III, 100, 101.

Prema gl. 38. Lastovskog statuta onaj “*tko na otoku Lastovu nasadi vinograd ili sagradi kuću na zemlji koja pripada mirazu njegove žene treba da dobije polovicu svega toga.*”

Cvitančić, A., Lastovski statut, Split, 1994. (dalje: Lastovski statut)

Prema gl. 39. Statuta plodovi nekog nasada ili sam nasad pripadaju obrađivaču, odnosno vlasnik sadnica ne gubi svoje vlasničko pravo nasadiivanjem, a vlasniku zemlje dopušteno je eventualno tužbom pred Sudbenim dvorom tražiti neko svoje pravo, ali samo do blagdana sv. Mihovila.

Ta je odredba recipirana iz Dubrovačkog statuta jer i prema gl. 34 pete knjige Dubrovačkog statuta jedino što je vlasnik zemlje mogao poduzeti u sličnom slučaju, jest da unutar godine dana iščupa tuđe nasade ili da do blagdana sv. Mihovila tužbom traži priznavanje svoga eventualnog prava.

Dubrovački statut IV, 35 propisuje: “Ako muž od svoje prve, druge ili treće žene za prćiju primi nekretninu tj. zemljišta ili kućistinu pa na kućistini bude obavljao radove ili sadio lozu na zemljištima, valja znati da će po njegovoj smrti što god je napravio ostati ženi, osim ako to muž uradi uz pravna jamstva, to jest uz vjerodostojne svjedočke ili uz javnu ispravu.”

Prijevod: Statut grada Dubrovnika 1272., Dubrovnik, 2002.

¹²⁷ Zadarski statut III, 68. Usp. **Beuc, I.**, nav. dj., str. 670.

¹²⁸ Tako npr. 1355. Kuzma, sin pok. Jurja, stanovnik Vrbiće i njegova žena Radoslava, sklapaju ugovor s majstorom Ivanom, krojačem, na temelju kojega će Kuzma, sin pok. Jurija, pastarak rečenoga Kuzme, u idućih pet godina izučavati krojački obrt. SZB V 66/105.

- 1356. Belka, žena pok. Radka, stanovnica Zadra, ugovara s majstorom Radigom, postolarom, da će njen sin Stojko u iduće četiri godine kod njega izučavati postolarski obrt. Radig će mu zauzvrat osigurati smještaj, hranu i alat. SZB V 164/248.

da će određeno vrijeme stanovati kod poslodavca i služiti mu. Ove su ugovore češće sklapale neudate žene¹²⁹ i udovice. Ako su kontraenti ovoga ugovora bile udate žene, muž je morao dati svoj pristanak na zaključenje takvog ugovora.¹³⁰

Pohrana (*depositum*) se spominje u statutarnim odredbama na dva mjesta koja reguliraju odgovornost depozitara koja nastaje u slučaju propasti ili pogoršanja stvari, dok iz notarskih zapisa saznajemo o sudjelovanju žena u ovom pravnom poslu.¹³¹

Nalog (mandat) uvršten je u drugu knjigu, među norme posvećene reguliranju građanskog parničnog postupka, obzirom da prokuratori obavljaju pravne poslove kao i drugi subjekti, pa će o njemu biti riječi u poglavlju posvećenom procesnom pravu.

Kodifikatori statuta smatrali su da obveza može nastati *ex contractu* ili *ex delicto*. Prilikom reguliranja odnosa muža prema ženi, te gospodara prema sluzi određuje se da žena ne odgovara za ugovore i delikte koje učini muž, a niti gospodar za ugovore i delikte svog sluge te obratno.¹³²

- Iste godine Radoslava, kći pok. ratara Dobroslava, stanovnica Zadra i njen brat Ivan, nastanjen u Karinu, obvezuju se ugovorom s majstorom Ilijom, tesarom i kalafatom, da će rečeni Ivan u idućih pet godina kod njega izučavati tesarski i kalafatski obrt i po potrebi mu služiti u kućanstvu; majstor Ilija će mu zauzvrat osigurati smještaj, hranu i potreban alat. SZB V 166/251.

- 1356. Tiboslava, kći pok. Jurja iz sela Suboga, sluškinja kneza Grgura, sina pok. Budislava Kurjakovića, obvezuje se Pavlu, sinu pok. Petra Bokanova iz Vrane, stanovniku Zadra, da će u idućih pet godina služiti u njegovu kućanstvu zajedno sa svojom kćerkom Maricom. SZB V 184/280.

¹²⁹ - 1353. Stana pok. Mihovila iz Lovina u Slavoniji obvezuje se služiti dvije godine u kućanstvu Vladislava, pok. Petra za hranu i odjeću te godišnju naknadu od 20 soldi malih denara. SZB IV 38/71.

- 1354. Bona, kći pok. Pavla iz Zadra, obvezuje se majstoru Guarinu, kovaču, da će dvije godine, počevši od 1. 1. 1355. služiti u njegovom kućanstvu. CD IV 414/634.

¹³⁰ - Radoslava, žena Ratka zemljoradnika, sina Dminkova, uz pristanak svog muža obvezuje se Mihovilu sukнару pok. Petra da će hraniti i dojiti jednog od njegovih sinova. Inventar 200/271.

Po odredbi Splitskog statuta III, 61 neudata žena koja je sklopila ugovor o služenju na određeno vrijeme udajom se oslobađa spomenute obveze.

¹³¹ Zadarski statut III, 10, 11.

- 1354. Nikoleta, kći pok. Tomaša Varikašića iz Zadra izjavljuje da je od Nikoleta Dolfina i Marina Ferra, komornika zadarske općine primila 4 dukata i 3 groša koje je bila deponirala u komori. SZB IV 376/582.

- 1387. Bartol Zoila de Cipriano, prokurator Marice, redovnice samostana sv. Marije, izvršiteljice oporuke Franje de Zadulinis, i Krešo pok. Petra de Zadulinis, prokurator Katarine svoje žene, kćerke rečenog Franje de Zadulinis, također izvršiteljice iste oporuke, predaju u pohranu inventar njegovih dobara gradskom kapetanu i gradskim rektorima. CD XVII 75/101.

¹³² Zadarski statut, III, 22, 25.

- 1356. Prodan pok. Bogdeše iz Kukljice izjavljuje, da će u roku od godine dana nakon blagdana sv. Jurja u mjesecu travnju, Petru pok. Purgija, postolaru iz četvrti sv. Petra Staroga u Zadru i njegovoj ženi Tolji, na temelju dužničke isprave od 21. siječnja 1353. isplatiti 100 dukata u kovanom novcu, kao ostatak svote od 300 zlatnih dukata, koje je bio obvezan isplatiti do roka određenog u ispravi na ime kazne za neke posjede i imanja u Lukoranu. SZB V 247/387

7. NASLJEDNO PRAVO

Budući da režim nasljeđivanja spada među temeljne elemente svakog pravnog poretka i Zadarski mu statut poklanja posebnu pozornost.

7. 1.

Značajan pokazatelj srednjovjekovnog položaja žene u nasljednom pravu je reguliranje neoporučnog (zakonskog, intestatnog) nasljeđivanja. Značajno je pri tom analizirati nasljeđivanje djece, ostalih srodnika te preživjelog bračnog druga. U zakonskom (intestatnom) nasljeđivanju se nakon smrti žena nasljeđivalo analogno kao nakon smrti muškaraca.

Dok na području srednjovjekovne Dalmacije glede neoporučnog nasljeđivanja preteže izjednačenost muške i ženske djece¹³³ u Zadarskom je statutu prihvaćeno u cijelosti mletačko neoporučno pravo prema Mletačkom stautu J. Tiepola iz 1242.¹³⁴ Po tom sustavu, ako iza ostavitelja ostanu muška i ženska djeca, sinovi nasljeđuju nekretnine, a kćeri pokretnine u visini "dostojnog miraza". Ako nema dovoljno pokretnina za pristojan miraz sinovi mogu dopuniti miraz iz pokretnina i za sebe zadržati sve nekretnine ili podijeliti sve pokretnine i nekretnine na jednake dijelove sa sestrama. U predstatutarnom periodu kćeri su imale pravo na dio ostavine kao i njihova braća, o čemu saznajemo posredno iz sačuvanih notarskih isprava. Nadalje, kćeri su u tom razdoblju zadržavale svoje pravo na nasljedni dio i ako su već primile miraz prilikom udaje.¹³⁵

Ako je sin ili koji drugi descendent po muškoj lozi miraz svoje žene predao ocu ili kojem drugom ascendentu, on je morao dobiti svoj miraz iz pokretnina prije izvršene diobe nasljedstva. Pravo na povrat miraza imali su i nasljednici miraza.

---

¹³³ Izjednačenost muške i ženske djece prisutna je u statutima Krka (II, 20), Raba (II, 10), Cresa (gl. 67), Splita (III, 44), Budve (gl. 212) i djelomično u Dubrovniku u ranijoj fazi razvoja prava.

Statuti Šibenika (V, 22, 24), Paga (V, 18, 20), Braća (I, 23) i Hvara (II, 32) sadrže neke specifične odredbe o nasljeđivanju kuća. Opširnije **Margetić, L.**, nav. dj., str. 225.

¹³⁴ Zadarski statut III, 127-129 = Statut J. Tiepola 1242 IV, 24-28.

Isto i u Trogiru, Ref II, 22 iz 1428. - *Lex nova veneta*, kod čega su Trogirani izričito naglasili da se radi o uvođenju mletačkog prava. Vidi: **Radić, Ž.**, Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322. godine, doktorska disertacija, Split, 2002., str. 269. i dalje.

Rimsko-bizantski sustav nasljeđivanja sinova i kćeri prihvaća njihovu izjednačenost glede nasljeđivanja. Nasljedno pravo među germanskim plemenima teško je interpretirati zbog različitih kontroverznih detalja. Osim u Vizigota koji izjednačavaju muške i ženske nasljednike germanski su zakonici preferirali muškarce u nasljeđivanju zemlje.

Usp. **Arjava, A.**, nav. dj., str. 71.; **Guerra Medici, M. T.**, nav. dj., str. 113.

Prema mletačkom statutu E. Dandola iz 1204. oca nasljeđuju na jednake dijelove udovica, sinovi i kćeri. Kasnije je udovica to pravo izgubila, osim u slučaju kada nije bilo ascendenata, descendenata niti kolaterala. U Veneciji su pored načela rimsko-bizantskog prava (izjednačenost sinova i kćeri: udata kći se po bizantskoj Eklogi smatra isplaćenom) prisutna i načela langobardskog prava (pravo nasljeđivanja imaju sinovi, a ako neko od njih nema sestre). Općenito u 13. st. jača pravo sinova i slabi položaj ženske djece.

Vidi opširnije **Margetić, L.**, nav. dj., str. 232.

¹³⁵ CD VI 448/529, 581/687; CD VIII 8/9.

Vidi: **Beuc, I.**, nav. dj., str. 699.

Dotirane kćerke i unuke po muškoj liniji nisu imale pravo nasljedstva *ab intestato* iz pokretnina niti iz nekretnina, ako su nasljeđivali muški descendent ili njihovi descendent.¹³⁶

Ako je umrli ostavio samo kćeri, od kojih su neke neudate, a neke udate, odnosno udovice, sve nasljeđuju tako da se udatima, odnosno udovicama odbija od dijela iznos koji su primile u miraz.

Glede nasljeđivanja ostalih srodnika značajno je napomenuti da se u nekim dalmatinskim statutima bezoporučno nasljedno pravo ascendenata i kolaterala temeljilo na načelu vraćanja imovine onoj liniji od koje je i potekla što se sažeto izražava sintagmom *paterna paternis, materna maternis*. Po tom načelu imovinu osobe koja je umrla bez oporuke nije nasljeđivao bračni drug nego njeni rođaci. Tragove toga načela nalazimo i u Zadarskom statutu¹³⁷ i u bilježničkim spisima.¹³⁸

Bračni se drug kao zakonski nasljednik u dalmatinskom statutarnom pravu javlja samo iznimno. Međusobno nasljeđivanje supružnika po odredbama Zadarskog statuta bilo je moguće ako jedan od njih umre bez oporuke ne ostavivši ni ascendente ni descendente ni rođake do četvrtog stupnja uključivo.¹³⁹

Većina statuta omogućuje preživjelom supružniku da pod određenim pretpostavkama (osobito ako zadrži udovički status) uživa imovinu umrloga bračnog druga. Oba supružnika imaju pravo oporučno raspolagati svojim dobrima pod uvjetom da preživjeli bračni drug ne bude lišen sredstava za život.

7. 2.

Kod testamentarnog nasljeđivanja dolazi do izraza sloboda oporučivanja. Osobe koje su navršile 15 godina mogle su oporučivati svojom vlastitom imovinom koju su stekle iz bilo kojeg naslova.¹⁴⁰ Žene su navršivši 15 godina mogle oporučivati svojim mirazom i parafernalnim dobrima, s izuzetkom trećoretkinja koje su mogle uvijek oporučivati.¹⁴¹

Nepovoljnu situaciju u kojoj se udovica mogla naći temeljem statutarnih odredbi mogao je testator ispraviti pravovremenim pravljenjem oporuke ili na druge načine (npr. tako da ostavi ženi pravo doživotnog uživanja na imovini kojim raspolaže *inter*

---

¹³⁶ Zadarski statut III, 127.

¹³⁷ Zadarski statut III, 132.

To načelo javlja se u Rapskom (II, 17), Trogirskom (III, 16), Splitskom statutu (III, 144), a tragovi se mogu nazrijeti i u Šibenskom (V, 31, 35, 36), Paškom (V, 22, 27, 31), Budvanskom statutu (gl. 212.). Vidi: **Margetić**, L., nav. dj., str. 124., 235. isti: Porijeklo načela *paterna paternis* u srednjovjekovnim pravnim sustavima na jadranskoj obali u: Istra i Kvarner, izbor studija, Rijeka, 1996., str. 285.-295.

¹³⁸ CD VI 289/334.

¹³⁹ Zadarski statut III 135.

Prema statutima Brača (I, 25, 26) i Hvara (II, 34, 35) bračnog druga umrlog bez oporuke, ako nema djece nasljeđuje preživjeli supružnik udjelom od jedne trećine ostavine.

Cvitanić, A., Hvarski statut, Split, 1991. (dalje: Hvarski statut)

¹⁴⁰ Zadarski statut III, 111.

¹⁴¹ Zadarski statut III, 19, 95.

vivos u korist svojih nasljednika).¹⁴² U oporuci se takvu ženu imenovalo *donna et domina, domina et patrona* uz nametanje dužnosti djeci na poslušnost i poštovanje.¹⁴³ Najčešće je takav položaj i uživanje ostaviteljeve imovine bio uvjetovan održavanjem časnog udovištva. Vrlo su česte u spisima i zajedničke oporuke muža i žene.¹⁴⁴

7. 3.

Zadarski statut ne propisuje visinu raspoloživog dijela kojim ostavitelj može slobodno raspolagati.¹⁴⁵ Analizirajući Šibenski i Paški statut za koje smatra da su se razvili iz starog Zadarskog statuta, Margetić zaključuje da je Zadarski statut dozvoljavao ostavitelju raspolaganje polovicom imovine, naglašavajući da je Zadarski statut iz 1305. g. preuzeo sve odredbe mletačkog nasljednog prava osim utvrđivanja nužnog nasljednog prava potomaka vrijednošću jedne trećine, što ga navodi na zaključak da je glede toga pitanja ostao stari sustav oporučnog prava raspolaganja jednom polovicom imovine.¹⁴⁶

7. 4.

U većini statuta dalmatinskih komuna određuje se pravo roditelja da u oporuci preferiraju jedno dijete. Prema odredbi Zadarskog statuta jednom djetetu može se ostaviti najviše do desetine vrijednosti ostavštine iznad dijela koji mu pripada.¹⁴⁷

---

¹⁴² - 1300. g. u Zadru Bogdanus Radisich ostavlja supruzi na plodouživanje imovinu "secundum usum sclauonicum", a poslije njene smrti kćerki. SZB II 72/31.

- 1361. Jakov pokojnog Đure de Lubavac, građanin zadarski, daruje *inter vivos* svu pokretnu i nepokretnu imovinu, što se nalazi u Zadru i zadarskoj oblasti, te na Pagu i u paškoj oblasti, nadalje sve svoje tražbine svome sinu Đuri uz uvjet, da darovateljeva supruga ima pravo doživotnog uživanja darovanih dobara zajedno sa obdarenim. CD XIII 91/136.

¹⁴³ ZBA CXCIX/145; SZB I 16/52, 21/58, 23/58, 25/60, 32/66, 41/75, 122/160; SZB II 12/6, 60/28, 103/48, 118/57, 154/83, 164/90.

¹⁴⁴ - 1300. g. Supružnici Dobrogost i Bella sastavljaju zajednički testament. Suprug naglašava da je imovina zajednička (...*omnibus bonis nostris mobilibus et immobilibus, paruis et magnis, que uolumus esse comunia inter nos...*). Nakon njihove smrti polovica ide njegovim, a polovica njenim nasljednicima. SZB II 66/30

- 1301. Grubsa i njegova supruga naglašavaju da su sva dobra zajednička, obvezuju se da preživjeli supružnik dobra neće otuđivati, i da će sva pripasti nasljednicima ako ih budu imali. SZB II 82/35

- 1301. Sidonius i Priba naglašavaju da su dobra zajednička. Nakon njihove smrti sva dobra ostavljaju svojoj djeci na jednake dijelove. SZB II 86/37.

Vidi i SZB II 26/13; 38/21.

¹⁴⁵ Zadarski statut III, 126. Vidi: **Beuc**, I., nav. dj., str. 716. **Margetić**, L., nav. dj., str. 223.

¹⁴⁶ Kao institut preuzet iz rimskog prava u dalmatinskim je statutima nužno nasljeđivanje rijetko zastupljeno. Najranije je prisutno u Splitskom statutu III,19. Na Brač je uveden tek 1463. Navedene dvije komune imaju novi nasljednopravni sustav sa dvije glavne značajke: slobodom oporučivanja i nužnim nasljednim pravom. Vidi opširnije Margetić, L., nav. dj., str. 219.

¹⁴⁷ Zadarski statut III, 61.

- 1279. ostavitelj Bogdan sa Paga preferira sina desetinom "*do et dono tibi ante partem et sup(ra partem decimam partem omnium meorum) bon(or)um mobilium et immobilium pre)sentium et futurorum quequumque habeo...*" SZB I 135/37.

Isto vrijedi i u slučaju kada majka oporučuje svoju imovinu. Odredbe koje reguliraju preferiranje djeteta odnose se na kćeri ukoliko nema muške djece.

Glede razbaštinjenja Zadarski statut prihvaća razloge mletačkog prava u slučaju djeteta koje je uošlo u brak protiv volje roditelja te u slučaju da je dijete fizički zlostavljalo roditelje.¹⁴⁸

7. 5.

Zadarsko statutarno pravo poznaje ustanovu izvršitelja oporuke (povjerenik, *commisarius*).¹⁴⁹ Njihova je dužnost u roku od 15 dana od oporučiteljeve smrti sastaviti popis imovine ostavitelja te ga u daljnjem roku od 60 dana predati zadarskom knezu i kuriji koji će ga pohraniti na čuvanje u ured zastupnika zadarske općine. Temeljem izvješća oporučnih povjerenika sastavlja se inventar. Lijep primjer pruža nam inventar dobara Mihovila suknara pok. Petra u Zadru iz 1358. koji se sastojao od nekretnina, pokretnina, arhivskih dokumenata i računskih knjiga.¹⁵⁰ Njegovi povjerenici su supruga Filipa i još tri trgovca.

Žena je mogla vršiti dužnosti izvršitelja oporuke¹⁵¹, ali ne i svjedoka u oporuci niti uopće u notarskim ispravama iako su mogle svjedočiti u građanskom i kaznenom postupku. Žena koju bi njen muž ili zadarska kurija odredili za izvršitelja oporuke prestaje to biti ako bi se preudala.

Isto propisuju statuti Paga IV, 48; Brača II, 3; Hvara II, 30; Skradina gl. 10; Splita III, 38 za razliku od Šibenskog statuta (IV, 64) koji je povisio mogućnost preferiranja na četvrtinu ukupne ostavine. Trogirski (III, 8) i Rapski statut (II, 5, 11) predviđaju dva oblika preferiranja: tzv. "super partem" u korist djeteta i "azzaticum" u korist unuka.

Izričita zabrana preferiranja bila je propisana statutima Korčule (A) 36, odnosno (B) 39 i Kotora, gl. 139. Prema Margetiću se upravo iz Zadra institut preferiranja djeteta raširio u ostale komune (Rab, Trogir, Split, Brač i Hvar) što opravdava centralnim položajem Zadra i njegovim značajem kao najjačeg srednjodalmatinskog ekonomskog i kulturnog centra. Vidi **Margetić**, L., nav. dj., str. 209.-212., 216.

¹⁴⁸ Zadarski statut, III, 116, 117, 138. Vidi statute Paga V, 41; Šibenika V, 48; Raba II, 10; Brača II 3; Hvara II, 31; Trogira II, 31; Splita III, 19, 126; IV, 72; Dubrovnika IV, 13, 23; Lastova 75; Korčule (B) 40; Kotora 144; Budve 137, 148.

te **Beuc**, I., nav. dj., str. 597.; **Margetić**, L., nav. dj., str. 223.; **Janeković-Römer**, Z., nav. dj., str. 104.; **Cvitanić**, A., nav. dj., str. 21.; **Čučković**, V., nav. dj., str. 242-247.; **Sindik**, I., nav. dj., str. 132.

¹⁴⁹ Zadarski statut III, 120-122, 140; V, 3. Vidi: **Beuc**, nav. dj., str. 717.

U Zadru su tragovi instituta oporučnog izvršitelja relativno slabo izraženi u odnosu na neke druge sredine (npr. Dubrovnik, Kotor).

Raznovrsnost njegovih funkcija u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima podsjeća na njegovo bizantsko porijeklo. Po odredbama bizantske Ekloge udovica je bila dužna načiniti inventar dobara pokojnog muža, miraza i parafernalnih dobara. Margetić smatra da se radi o vrsti mandatarata. **Margetić**, L., nav. dj., str. 40.; Usp. **Čučković**, V., Epiropi u starom dubrovačkom pravu, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, god. 11 (1963), str. 257.-274.

Općenito se ova ustanova javlja u onim pravnim sustavima gdje se izjavom posljednje volje ne određuje univerzalni nego samo singularni sukcesor. Vidi: **Avramović**, S., Evolucija slobode testiranja u antičkom grčkom pravu, doktorska disertacija, Beograd, 1981., str. 329.

¹⁵⁰ **Stipišić**, J., Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385., Zadar, 2000.

¹⁵¹ Zadarski statut III, 121. Vidi **Beuc**, I., nav. dj., str. 717.

ZBA CLXII/136, CLXV/137; CD XVI 132/145; SZB IV 268/420.

8. KAZNENO PRAVO

Za razliku od drugih statuta, po odredbama Zadarskog statuta žene se kažnjavalo jednako kao i muškarce.¹⁵² Zadarski je knez u skraćenom postupku bio dužan prijestupnike kažnjavati i osuđivati po svojoj savjesti, uzimajući u obzir kakvoću prijestupa i stalež osoba.¹⁵³ Izvjesna sistematika delikata izvršena je u petoj knjizi Zadarskog statuta i u Reformacijama.¹⁵⁴ Zadarski statut naglašava da žena ne odgovara za ugovore koje je sklopio muž, niti za delikte koje je on izvršio, a muž ne odgovara *ex persona vel delicto* žene.¹⁵⁵

Zadarski statut ne spominje kazneno djelo silovanja¹⁵⁶ niti djelo crne magije koje je većinom bilo upereno prema ženskim počiniteljima. Kod nekih kaznenih djela izrečenih muškarcima žene i članovi obitelji bivaju kažnjene posredno. Tako npr. Reformacija br. 8 propisuje u slučaju urote protiv dužda smrtnu kaznu uz konfiskaciju svih pokretnih i nepokretnih dobara.¹⁵⁷

9. PROCESNO PRAVO

Obzirom na djelatnu sposobnost žene su kao i muškarci sa 20 godina sticale sposobnost sudjelovanja u parničnom postupku.¹⁵⁸ Žena je mogla nastupati kao tužitelj ako je imala pravnu sposobnost obzirom na predmet tužbe. Tako npr. za ženu koja bi ishodila rastavu od stola i postelje zbog preljuba nije postojala mogućnost da u sudskom postupku ishodi povrat miraza.¹⁵⁹ Jednako tako i kći koja se uda protiv volje roditelja nije mogla tražiti nasljedstvo "*ab intestato*".

Načelno su žene mogle svjedočiti u građanskom parničnom i kaznenom postupku.¹⁶⁰ 1228. g. Bona, opatica i predstojnica samostana sv. Marije svjedoči kako je nadbiskup zadarski postupao sa samostanom sv. Krševana. U nedostatku notara u Zadru ona sama sastavlja svjedočanstvo u prisutnosti dvojice svećenika,

---

¹⁵² Zadarski statut III, 145. Isto: Paški statut V, 40.

Drugačije Trogirski statut II, 6. Vidi: **Cvitanić**, A., Neki elementi pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Trogiru, ZPFS, II, 1964., str. 76.

¹⁵³ Zadarski statut R 80, 87.

¹⁵⁴ **Beuc**, I., nav. dj. str. 650., 674.

¹⁵⁵ Zadarski statut, II, 22, 24. Vidi **Beuc**, I., nav. dj., str. 592.

¹⁵⁶ U svim drugim statutima (osim u Dubrovačkom gdje je kazna bila razmjerno mala i jednaka za sve) kazna je za silovatelja ovisila o bračnom i društvenom statusu žene. Dubrovački statut VI, 6; Lastovski statut, gl. XV; Splitski statut IV, 37; Šibenski statut VI, 41-46; Korčulanski statut I, 11, II, 132, 133, 134; Rapski statut IV, 66, 67; Trogirski statut II, 21; Paški kazneni statut.

¹⁵⁷ Neki statuti u tim slučajevima posebno navode postupak glede ženine imovine. Tako npr. Šibenski statut IV, 26: zemlja opterećena udovičinim pravom ploduživanja može se konfiscirati tek osiguranjem sredstava potrebnih za njen život do smrti. Po IV, 87 izuzima se od konfiskacije polovica imovine onih koji se bave crnom magijom, a imaju ženske potomke.

¹⁵⁸ **Beuc**, I., nav. dj., str. 742., 743.

¹⁵⁹ Zadarski statut naglašava nadležnost crkvenog suda u slučaju preljuba ili razvoda.

Zadarski statut III, 94. Usp. Paški statut V, 43, Šibenski statut V, 50.

¹⁶⁰ Usp. **Beuc**, I., nav. dj., str. 580. Prema odredbama Trogirskog i Splitskog statuta (III, 8) žene su mogle svjedočiti samo u kaznenom postupku.

navodeći pri tome: “Budući da zadarski grad nema notara, ovu ispravu o svjedočanstvu zapečaćujem svojim pečatom i potvrđujem.”¹⁶¹

Muževa vlast nad ženom posebno je naglašena u reformacijama.¹⁶² Reformacija 103 propisuje slučaj kada se zbog miraza na sud poziva muž, a ne žena. U slučaju, naime, ako nekome žena u miraz donese posjed pa netko svojata taj posjed tada je dostatan poziv muža na sud, a bez pozivanja žene. Reformacija 108 propisuje slučaj kada tko dade pozvati na sud ženu nekoga živućeg muža kako bi od nje nešto potraživao u svezi s preminulim joj mužem - takav se poziv mora uputiti nakon što je obaviješten njen živući muž.

U Reformaciji 143 Zadarskog statuta predlaže se rješavanje sporova među članovima obitelji nagodbom ili izborom nagodbenih presuditelja-obranika.¹⁶³

Pravo postavljanja zastupnika u parnicama i svim građanskim poslovima imala je svaka osoba neovisno od društvenog položaja i spola.¹⁶⁴ Zastupnik u parnicama morao je imati dvadeset godina, dok je dob od sedamnaest godina potrebna za vođenje ostalih poslova. Iz navedenog proizlazi da Zadarski statut razlikuje zastupstvo koje se odnosi na sudski postupak (*ad iudicia*) od onoga za vršenje pravnih poslova (*ad negotia*, samo na pravne radnje za razliku od mandata). Poseban nalog statut traži u devetnaest slučajeva među kojima bismo izdvojili zastupanje kod sklapanja zaruka ili braka, pozakonjenja djece, prekomorskog ženidbenog obećanja, kod ulaska tuđe žene u kuću oženjena muškarca itd.¹⁶⁵ Notarski zapisi svjedoče da su žene obnašale dužnost zastupnika¹⁶⁶ i da su ih same

¹⁶¹ CD III 252/280. Notari se u Zadru prvi put javljaju 1229. godine. Vidi: **Klaić**, N. - Petricioli, I., nav. dj., str. 200.

¹⁶² **Beuc**, I., nav. dj., str. 596.

¹⁶³ 1372. Draga s otoka Chuni, udovica pok. Stanoga i sin joj Đuro izabiru Mihajla de Sloradis obraničkim sucem u sporu, koji je među njima nastao radi Đurine očevine; izabrani sudac dužan je presudu izreći najdulje u roku od dva mjeseca. CD XIV 298/403.

¹⁶⁴ Zadarski statut II, 31. R 115. **Beuc**, I., nav. dj., str. 557.

¹⁶⁵ Zadarski statut II, 32. Osmi slučaj je sklapanje braka: - 1349. Kolica, sestra Ivana Bivalda de Botono, daje punomoć đakonu Nikoli de Soppe da je zastupa pri sklapanju braka s Franjom de Bogde koji živi u Veneciji. SZB III 13/10;

- 1349. Tomažina, kćerka Mateja de Georgio, imenuje Zanina Barta de Sloradis, zastupnikom pri sklapanju braka s Lovrom Cindrićem iz Splita. SZB III 61/40.

Dvanaesti razlog je imenovanje zastupnika za sklapanje zaruka. Tako npr. 1349. Pavao Mateja de Georgio imenovao je svog prokuratora za sklapanje ugovora o mirazu. SZB III 5/6.

¹⁶⁶ -1350. Trećoretkinju (pizokaru) Dražicu, pok. Pribine imenovao je svojom prokuratoricom Tustane pok. Tolše, baštinik Budislava Petrova, svoga rođaka, u svezi s nasljedstvom Budislavovih dobara. SZB III 238/162.

-1353. Cvitan, zadarski stolar, imenuje svojom zastupnicom suprugu Radicu da ga zastupa u svim poslovima, a osobito da od Mletačke općine traži novac što ga je on zaslužio služeći na maloj Justinijanovoj galiji. SZB IV 2/23.

- 1353. Stošija, služavka Marije Dandulo, nastanjena u Mletcima, kao zastupnica rečene Marije Dandulo, izjavljuje da je od Pribi de Zivalelisa iz Zadra primila 75 zlatnih dukata, koje rečena Priba godišnje treba isplatiti na Uskrs od dobara oca rečene Marije, na temelju isprave iz 1335. g. SZB IV 82/138.

- 1354. Stanko, sin pok. Stjepana iz Zadra i skrbnik maloljetnog Ivana, sina pok. Cvitana Casarolija, stanovnika Zadra, imenuje Stanu, ženu Dišoja Magaša, kćernara iz Zadra, svojom zastupnicom u svezi sa skrbništvom. SZB IV 231/368.

- 1356. Saladin, sin Koze de Saladinisa, građanin Zadra, izvršitelj oporuka pok. Franje, sina pok. Barte de Grisogona i Mateja, sina pok. Mihe de Rose, imenuje zastupnicom svoju sestru Pelegrinu, ženu pok. Franje de Grisogona u svim sporovima, odnosno parnicama koje namjerava pokrenuti pred zadarskim knezom i kapetanom, te u svim pravnim poslovima. SZB V 175/267, 206/313.

- 1367. Ilija Ivanov izdaje svojoj ženi Mariji generalnu punomoć za zastupanje u Veneciji. CD XIV 14/25.

imenovale.¹⁶⁷ Za razliku od pojma *procurator* – zastupnik valja razlikovati *commissarius*-opunomoćenik¹⁶⁸ iako se ponekad obje funkcije javljaju u istoj osobi.¹⁶⁹ Među pretpostavkama (presumpcijama) tj. ustaljenom mišljenju o nečemu što se pod izvjesnim uvjetima redovito događa neke se odnose i na žene. Tako npr. ako je muž oporukom dao ženi kuću i zemljište, važila je pretpostavka da žena time nije stekla pravo vlasništva osim ako to muž nije izričito dozvolio.¹⁷⁰ Ako se dužnik obvezao uz jamstvo cjelokupne svoje imovine, u tu imovinu nije uzeta u obzir odjeća, obuća, pokućstvo te kuća u kojoj dužnik prebiva s obitelji.¹⁷¹ Ako braća i sestre ne podijele zajedničku imovinu tijekom 10 godina, njenim se vlasnikom smatra onaj koji je posjeduje.¹⁷²

10.

U odredbama Zadarskog statuta sankcionirana je nejednakost po spolu. Položaj žene bio je uvjetovan staleškom pripadnošću i ulogom u obitelji. Žena se poblizhe određuje odnosom prema najbližem muškom srodniku najčešće kao kći, supruga ili udovica.

Restrikcije poslovne sposobnosti odnose se prvenstveno na udatu ženu i neudate kćeri pod očevom vlašću, dok su u odnosu na udovice, odnosno kćeri osamostaljene od očeve, odnosno majčine vlasti na statutom propisan način slabije izražene.

Iako je obitelj zadarskog prava bitno različita od rimske, značajna je vlast muškarca nad ženom i djecom u osobnom i imovinskom pogledu. Supruga i djeca imaju ograničenu poslovnu sposobnost, a njihovom imovinom upravlja muž, odnosno otac premda bez prava raspolaganja.

Nešto povoljniji položaj žene očituje se u bračnom imovinskom pravu u približavanju idejama bračne imovinske zajednice. Temeljita pravna zaštita miraza ukazuje na neravnopravan položaj žene u zadarskoj komuni, budući da svoju imovinu nije mogla zaštititi bez pomoći organa komunalne vlasti. Iako je

---

¹⁶⁷ - 1343. Nikolota udova Sturne daje generalnu punomoć Vanuciju pokojnog Frana. CD XI 63/77.

- 1353. Margareta, bivša supruga Nikoleta Paganina iz Mletaka, a poslije supruga majstora Viktora, zidara iz Mletaka, imenuje svoju majku Iacobinu svojom zastupnicom i daje joj punomoć napose u traženju novčane naknade za službu na galiji za svoga bivšega muža Nikolu Paganina. SZB IV 79/134.

- 1355. Gracija de Bivaldis, priorica samostana sv. Dimitrija u Zadru, imenuje svojom zastupnicom Anastaziju, bivšu sluškinju gospođe Marije Dandulo, u potraživanju 10 zlatnih dukata, na koje polaže pravo temeljem oporučnog zapisa pok. Marije Dandulo. SZB V 127/191

- 1369. Dobra, udova Ivana de Varicassis, imenuje Madija de Cipriano svojim zastupnikom pred paškom kurijom. CD XIV 152/212.

- 1372. Draga, udova Ivana Borojevića imenuje kao izvršiteljica oporuke svog muža trgovca Antonija iz Senja svojim punomoćnikom, da ju zastupa na sudu u Senju. CD XIV 353/470.

¹⁶⁸ SZB IV 73/126, 209/338.

¹⁶⁹ SZB V 108/163.

¹⁷⁰ Zadarski statut, II, 19.

¹⁷¹ Zadarski statut, II, 20.

¹⁷² Zadarski statut II, 21.

svrha ograničenja u upravljanju mirazom bila zaštita obitelji, posebno žene, napretkom privrednog života u Zadru ona postaje protivna stvarnom interesu žene, ograničavajući je u poslovanju i raspolaganju vlastitim dobrima. Nastojanje komunalnih vlasti ka sprečavanju diobe obiteljske imovine izdvajanjem miraza (posebice njegovu prelaska u ruke stranaca) jedan je od uzroka podređenog položaja žene u odnosu na muškarca. Pravo raspolaganja mirazom žena je imala temeljem oporučnih raspoložbi navršivši 15 godina starosti. Parafernalnim dobrima žena je slobodno raspolagala, za razliku od uzmirazja (*repromissa*) kojim nije imala pravo raspolagati.

U privredno razvijenoj zadarskoj komuni žena je sudionik velikog broja obveznopravnih ugovora: kupoprodaje, mijene, zajma, kolegancije, ortaštva, zakupa, pohrane, naloga itd.

U odnosu na ostale statute dalmatinske pravne regije koji kod intestatnog nasljeđivanja poznaju izjednačenost muške i ženske djece (prisutnu i u Zadru u predstatutarnom razdoblju), Zadarski statut prihvaća rješenja mletačkog prava po kojem muška djeca imaju bolji pravni položaj.

Bračni se drug kao zakonski nasljednik javlja samo iznimno. Relativno nepovoljnu situaciju za udovicu testator je mogao ispraviti pravovremenim sastavljanjem oporuke. Ako ostavitelj oporukom ne odredi ništa glede uzdržavanja žene ili ako odredi ono što nije u okviru njegovih ekonomskih mogućnosti obzirom na ženin društveni položaj, dolazi do primjene statutarnih propisa.

Iako su gospodarski razvijenije sredine koje su na zadarskom području imale i državnu vlast utjecale na reguliranje različitih instituta, neki su se instituti oblikovali u Zadru i odatle proširili u druge statute dalmatinske pravne regije (primjerice institut preferiranja djeteta).

Žene su obnašale dužnost izvršitelja oporuke ali ne i svjedoka u oporuci iako su navršivši 20 godina stjecale sposobnost sudjelovanja u parničnom postupku te svjedočenja u građanskom i kaznenom postupku.

Za razliku od drugih statuta, u kaznenom pravu ženu se kažnjavalo jednako kao i muškarca, što ukazuje na njen nešto povoljniji položaj u odnosu na druge statute. Žena nije odgovarala za ugovore koje je sklopio muž, niti za delikte koje je on izvršio.

Javnopravne su ovlasti žene bile beznačajne: obnašale su dužnosti skrbnika, prokuratora i oporučnih izvršitelja.

CHARACTERISTICS OF THE LEGAL POSITION OF WOMEN IN MEDIEVAL CITY OF ZADAR

The author analyses some questions on the legal position of women in medieval Zadar pointing out appropriate solutions of other Dalmatian legal systems.

In the introduction, the sources of Zadar medieval law are stated.

In the middle part of the paper, questions on the legal position of women in status terms, family (with marriage), property and procedural law are analysed.

In the regulation of the legal position of women in the Zadar as in other legal statutes on the Croatian Adriatic coast, besides the existence of original solutions, the similarity to other legal systems is noticeable, in particular to the Venetian, Slavic, Roman Byzantine, Langobardian and other systems.

Key words: legal position of women, Zadar statute, 14th century, Dalmatian statute law